INHOUD

Voorwoord 5

1. Over Hoedje van Papier 7

1.1 Ontstaansgeschiedenis 7
1.2 Doelstellingen 8

2. Werkveld Hoedje van Papier 11

2.1 Algemeen 11
2.2 Ontwikkelingen in het onderwijs 11
2.3 Welzijn nieuwe stijl 13

3. Doelstellingen Hoedje van Papier verder uitgewerkt 15

3.1 Actief burgerschap 15
3.2 Hoe doelbewust werken aan (sociale) competenties? 16
3.3 Hoe doelbewust werken aan taalontwikkeling? 17
3.4 Hoe doelbewust werken aan levensecht leren? 17
3.5 Hoe doelbewust werken aan het leren kennen en experimenteren met mediavormen? 18
3.6 Kinderen actief betrekken bij het proces 21

4. Het aandachtsgebied sociale competenties verder uitgewerkt 25

4.1 Algemeen 25
4.2 Workshops van 1 les 26
4.3 Workshop bestaande uit 6 bijeenkomsten 27
4.4 Workshop bestaande uit 10 bijeenkomsten 28
4.5 Workshop bestaande uit 20-40 bijeenkomsten 29
4.6 Zelfvertrouwen & zelfbeeld 31
4.7 Hoe ga ik met de competenties aan de slag? 31

5. Het aandachtsgebied taal verder uitgewerkt 33

5.1. Wat is taalontwikkeling? 33
5.2 Bewuste taalstimulering bij Hoedje van Papier 34
5.3 Woordenschatontwikkeling 46
5.4 Mogelijke resultaten 46

6. Het aandachtsgebied media verder uitgewerkt 49

6.1. Algemeen 49
6.2. Workshop Journalistiek & Fotografie 49
6.3 Workshop Video 50
6.4 Workshop Radio 51

7. Rol van de vakkracht 53

7.1 Verantwoordelijkheid van de vakkracht 53
7.2 Begeleiding door vrijwilligers 53
7.3 Wat verwacht Hoedje van Papier van de vakkrachten & vrijwilligers? 53
7.4 Wat biedt Hoedje van Papier? 55

8. Het lesplan 57

8.1 Algemeen 57
8.2 Opzet en gebruik van het lesplan 57
8.3 Een lesvoorbereidings-formulier 60
8.4 Ja maar… 62
8.5 Gebruik formats 63

9. Evalueren 65

9.1 Algemeen 65
9.2 Evaluatie van de organisatie en de samenwerking met scholen en kinderorganisaties 66
9.3 Evaluatie ten aanzien van de inhoud en doelstellingen van het project 66
9.4 Kinderen aan het woord 68
9.5 Kortom… 68

10. Invloed van diverse factoren op de (on)mogelijkheden voor activiteiten 71

10.1 Algemeen 71
10.2 Leeftijd 71
10.3 Jongens en meisjes 71
10.4 Culture achtergrond en religie 73
10.5 Risico- en beschermende factoren 74
10.6 Verschillen binnen de groep als rijkdom i.p.v. belemmering 75

11. Pedagogische Tools/ Tips om je lessen te optimaliseren 77

11.1 Algemeen 77
11.2 Aansluiten bij de leeftijdskenmerken van kinderen 77
11.3 Positief pedagogisch klimaat 81
11.4 Omgaan met lastig gedrag 82

Bijlagen 87

VOORWOORD

De kinderen van Wijktijgerpersbureau Rotterdam Noord gingen op eigen initiatief de straat op om de werkzaamheden in de buurt van de buurtpolitie aan de kaak te stellen. De kinderen van basisschool De Provenier interviewden Ahmed Aboutaleb en stelden hem kritische vragen over zijn baan als nieuwe burgemeester van Rotterdam. Allemaal kinderen die zich interesseren en actief bezig zijn met datgene wat belangrijk voor hen is, op hun school, in hun wijk of in hun stad.

Dat is de droom van Hoedje van Papier: kinderen die veel meer aan het woord komen. Zij kunnen meedenken en –beslissen over thema's die voor hen belangrijk zijn. Zij zijn veel zichtbaarder in de stad en in de wijk waar zij wonen. Via verschillende mediaworkshops (Wijktijgers@school) en kinderpersbureaus (Wijktijgerpersbureaus) kunnen kinderen zichzelf en hun ideeën laten zien, zodat zij als actieve burgers serieus worden genomen en zelf de hoofdrol kunnen spelen in hun eigen leven, hun leefomgeving en de thema's die voor hen belangrijk zijn. Deze manual biedt vakkrachten, kinderwerkers, vrijwilligers en andere betrokkenen een handvat om deze droom te verwezenlijken. De manual geeft informatie over de doelstellingen van Hoedje van Papier en hoe werkmethodes ingezet kunnen worden om deze te bereiken en te meten. Formats voor het opstellen van een lesplan en de evaluatie ervan zijn bijgevoegd, zodat de activiteiten van Hoedje van Papier voor iedereen herkenbaar zijn en goed op elkaar aansluiten.

Hoedje van Papier gaat uit van de kracht van kinderen zelf en wil kinderen daarom een belangrijke rol geven bij de invulling en uitvoering van onze activiteiten. Tegelijkertijd zijn wij ervan bewust dat het succes van Hoedje van Papier voor een groot deel te danken is aan de inzet en creatieve inbreng van de vakkrachten en vrijwilligers. Deze manual is daarom ook niet bedoeld om jullie voor te schrijven hoe je de activiteiten tot in detail moet opzetten en uitvoeren. Het biedt wel richtlijnen die belangrijk zijn om de activiteiten een eigen 'Wijktijger'- gezicht te geven. Daarbij zijn wij ervan overtuigd dat deze richtlijnen het werk voor Hoedje van Papier overzichtelijker, makkelijker en leuker zullen maken. We verwachten dan ook dat iedereen die betrokken is bij Hoedje van Papier de manual met veel plezier en interesse zal lezen en toepassen in de praktijk.

Omdat Hoedje van Papier altijd in beweging is en omdat wij jullie inbreng enorm belangrijk vinden, moet deze manual gezien worden als een groeiboek. Voor jullie ligt de basis, maar aan de hand van de behoeften en ideeën die gedurende de komende tijd naar voren komen, zal deze manual worden aangevuld met nieuwe praktijkvoorbeelden. Met jullie inbreng verwachten wij dat de manual in de loop van de tijd steeds verder zal groeien en ook steeds meer júllie manual zal zijn!

Mede tot stand gekomen door:

Stichting de Meeuw, Rotterdam

Rotterdam Kindvriendelijk

Gemeente Rotterdam
Jeugd, Onderwijs en Samenleving

Oranje Fonds

Hoedje van Papier

1. OVER HOEDJE VAN PAPIER

1.1 Ontstaansgeschiedenis

1.1.1 Ontstaan Peru

De activiteiten van Stichting Hoedje van Papier hebben hun basis in Peru, een land van grote tegenstellingen en schrijnende armoede. Liesbeth Kerstens heeft daar vanaf 2005 met haar stichting Asociación Pasa la Voz workshops georganiseerd voor kinderen die opgroeien onder moeilijke omstandigheden, zoals werkende kinderen, weeskinderen, kinderen uit achterbuurten en kinderen die in een tehuis of jeugdgevangenis opgroeien. Veel voorkomende problemen zijn sociale verwaarlozing, fysiek en seksueel geweld, gebroken gezinnen, alcoholisme en extreme armoede.

Door middel van workshops wordt de kinderen geleerd zelf actie te ondernemen om hun levensomstandigheden te verbeteren. De kinderen leren meer voor zichzelf en hun omgeving op te komen en actief onderdeel uit te maken van de maatschappij. De kinderen doen tijdens de workshops praktische kennis op en tegelijkertijd onderzoeken ze thema's die dicht bij hun belevingswereld liggen. Zo leren zij een kritische houding te ontwikkelen, een mening te vormen en zelf naar oplossingen te zoeken voor problemen die zij in hun directe omgeving tegenkomen. Het stimuleren van creativiteit en versterken van zelfvertrouwen spelen daarbij een belangrijke rol.

Van de kinderen zelf en van hun begeleiders ontvangen wij zeer positieve reacties: de kinderen worden steeds assertiever, extraverter en socialer. Zij hebben een groter zelfvertrouwen en durven duidelijker hun mening te uiten. Ze zijn minder verlegen, maken makkelijker vrienden en durven met meer gemak deel te nemen aan sociale activiteiten. Daardoor gaan zij met meer vertrouwen de toekomst tegemoet (voor meer info: www.pasalavoz.nl).

1.1.2 Naar Rotterdam

Om de activiteiten in Peru vanuit Nederland te ondersteunen is in 2005 in Nederland Stichting Hoedje van Papier opgericht. Eén van de activiteiten die de stichting organiseerde, was een tentoonstelling in Villa Zebra. Door het uitnodigen van kinderen van Rotterdamse basisscholen werd aandacht gevraagd voor de levensomstandigheden van werkende kinderen in Peru. De Nederlandse kinderen konden als een echte kinderreporter de tentoonstelling beleven. Wegens het enorme succes is vanaf 2007 ook in Rotterdam enthousiasme ontstaan voor de activiteiten van Hoedje van Papier. In vele wijken in Rotterdam, met name achterstandwijken, is het voor sommige kinderen en jongeren ook nog steeds niet even gemakkelijk. De methodieken uit Peru bleken daarom ook waardevol om in Rotterdam in te zetten.

1.1.3 Landelijke groei

Inmiddels is Hoedje van Papier uitgegroeid tot een organisatie die in vele wijken in Rotterdam, maar ook in steeds meer andere steden, actief is. Gesteund door het Oranjefonds Groeiprogramma, is Hoedje van Papier ook uitgebreid naar wijken in andere steden op nationaal niveau.

1.2 Doelstellingen

1.2.1 Aandachtsswijken

Hoedje van Papier werkt met name met kinderen die opgroeien in aandachtswijken. Helaas wordt de kloof tussen kinderen die in deze wijken opgroeien en hun leeftijdsgenoten steeds groter. Kinderen in aandachtswijken hebben minder kansen om zich te ontwikkelen dan leeftijdgenootjes die onder andere omstandigheden opgroeien. Vaak is dit het gevolg van een combinatie van problemen, zoals werkloosheid bij de ouders, schoolverlaten, gezondheidsproblemen en problemen in de gezinssituatie (bron: Nicis Institute, Kenniscentrum Grote Steden).

Maar, dit betekent volgens ons niet dat zij hulpeloze kinderen zijn. In de soms moeilijke omstandigheden waaronder zij leven, is het, om jezelf staande te houden, ook heel goed mogelijk dat je juist verantwoordelijkheden op je neemt die andere leeftijdsgenoten niet altijd kennen. Zo leven zij wegens het gebrek of tekort aan begeleiding vanuit hun ouders vaak erg zelfstandig en zijn creatiever in het vinden van oplossingen voor de uitdagingen die zij in hun jonge leven tegenkomen.

1.2.2 Meedoen in de maatschappij is ACTIEF BURGERSCHAP

Toch wordt nog te vaak óver deze kinderen gepraat i.p.v. mét hen en worden beslissingen vóór deze kinderen genomen i.p.v. mét hen. Hoedje van Papier gaat uit van de eigen kracht en originaliteit van kinderen en wil hen motiveren en in staat stellen een actieve rol aan te nemen binnen de maatschappij. Door actief deel te nemen aan de maatschappij nemen de kinderen het heft in eigen hand. Daarbij is het belangrijk dat zij zich niet alleen als individu ontwikkelen, maar zich bovendien verantwoordelijk voelen voor de omgeving waarin zij opgroeien.

Hoedje van Papier wil hen daarom via verschillende communicatiemiddelen de kans geven en stimuleren om op actieve wijze deel uit te maken van hun wijk, de maatschappij en beslissingen die op hen betrekking hebben. Tegelijkertijd zullen de aangereikte communicatiemiddelen de kinderen de mogelijkheid bieden om aan een lokaal, nationaal én internationaal publiek te laten zien dat zij ook trots zijn op hun wijk en er ook in deze aandachtswijken reden is tot optimisme; dat er ondanks de vele moeilijkheden ook juist veel positieve acties worden ondernomen.

We hebben de kinderen gevraagd om een passende naam bij onze activiteiten te verzinnen. De naam ‘Wijktijgers’ is hieruit gekomen en deze hebben we dan ook gekozen. De naam is zowel van toepassing op onze projecten als op de kinderen zelf.

1.2.3 Doelstellingen

De Wijktijgeractiviteiten zijn gericht op de ontwikkeling van díe competenties waar op school niet altijd voldoende ruimte voor is, maar die wel uitermate belangrijk zijn voor de integrale ontwikkeling van kinderen als actieve burgers. Kinderen op scholen in aandachtswijken hebben gemiddeld vaak een lager opleidingsniveau. In principe hoeft dat geen probleem te zijn, maar steeds meer komt men erachter dat, om jezelf te redden in onze maatschappij, je over een minimum aantal sociale com-

petenties moet beschikken. Zo moeten kinderen leren dat actief burgerschap inhoudt dat zij rechten hebben, maar dat daar ook verantwoordelijkheden tegenover staan: wat je geeft, krijg je terug. Wil je met respect behandeld worden, dan moet je anderen ook met respect behandelen.

Veel kinderen met wie we werken zijn erg mondig. Soms zijn kinderen brutaal en uiten zij zich op een manier die niet altijd even 'passend' is. Toch zijn het durven spreken in het openbaar en het opkomen voor jezelf belangrijke vaardigheden die via de multimediaworkshops van Hoedje van Papier op een positieve manier omgebogen kunnen worden, zodat kinderen hun standpunt op een assertieve manier kunnen verdedigen.

De kinderen worden tijdens het Wijktijgerproject gemotiveerd en in staat gesteld om als journalisten, tv- en radiomakers deel uit te maken van hun wijk, de maatschappij en beslissingen die op hen betrekking hebben. De kinderen doen niet alleen praktische kennis op; ze onderzoeken ook thema's die dicht bij hun belevingswereld liggen. Ze verkennen hun buurt en worden zich bewuster van wat zich er allemaal afspeelt. Daarbij maken zij bovendien contact met andere bewoners met wie zij normaal gesproken niet of nauwelijks in aanraking komen. Zo leren zij zich in te leven in anderen, een kritische houding te ontwikkelen, een mening te vormen, maar ook zelf naar oplossingen te zoeken.

Daarnaast lenen de activiteiten van Wijktijgers zich uitermate goed om aan taalontwikkeling te werken. Taal is binnen onze activiteiten een belangrijk middel en wordt tijdens de uitvoering continu en op veel verschillende manieren ingezet. Zo wordt er niet alleen gesproken, maar leren kinderen ook nieuwe woorden, ontwikken zij taalbegrip en doen zij schrijfvaardigheid op. Op basis van de kerndoelen Nederlands binnen het basisonderwijs geeft stichting Hoedje van Papier haar vakkrachten handvatten mee om doelbewust aan taalontwikkeling te werken.

KORTOM:
Tijdens de activiteiten van Hoedje van Papier wordt er hard gewerkt aan het stimuleren van actief burgerschap door zich te richten op de volgende aandachtsgebieden:

1. het doelbewust werken aan specifieke (sociale) competenties
2. het doelbewust werken aan taalontwikkeling
3. het doelbewust inzetten van mogelijkheden tot levensecht leren

Gezamenlijk dragen deze twee aandachtsgebieden bij aan de betrokkenheid van kinderen. Om deze essentie te bereiken worden als middel diverse vormen van media en andere communicatiemiddelen gebruikt. Bijkomend derde aandachtsgebied van Hoedje van Papier is daarom:

4. het kennen van en experimenteren met verschillende vormen van (media)communicatie ten behoeve van bovenstaande aandachtsgebieden

2. WERKVELD HOEDJE VAN PAPIER

2.1 Algemeen

Het werkveld van Hoedje van Papier bevindt zich op het snijvlak van onderwijs en welzijn. Hieronder volgt daarom een omschrijving van de belangrijkste kenmerken en ontwikkelingen in het onderwijs waar je als vakkracht je voordeel mee kunt doen. Er is speciale aandacht voor de Rotterdamse situatie omdat het werkgebied van Hoedje van Papier daar het grootst is. Bij uitbreiding naar andere steden of actuele ontwikkelingen wordt dit hoofdstuk verder aangevuld.

2.2 Ontwikkelingen in het onderwijs

2.2.1 Leergebieden en de bijbehorende kerndoelen in het onderwijs

Het onderwijs in Nederland is ingedeeld in 6 leergebieden, te weten:

- Nederlandse taal
- Engelse taal
- Rekenen en wiskunde
- Oriëntatie op jezelf en de wereld
- Kunstzinnige oriëntatie
- Bewegingsonderwijs
  (Friese Taal voor scholen in Friesland)

Per leergebied heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een aantal kerndoelen gekoppeld (58 totaal). In de kerndoelen staat per leergebied omschreven wat een leerling aan het eind van de basisschool moet kennen en kunnen.

Een aantal voorbeelden:

- Nederlandse taal, mondeling taalonderwijs:
  De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.

- Oriëntatie op jezelf en de wereld: mens en samenleving:
  de leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemene aanvaarde waarden en normen.

- Kunstzinnige oriëntatie:
  de leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

Om scholen te helpen bij het vertalen van deze kerndoelen naar de praktijk zijn er per kerndoel leerlijnen en tussendoelen ontwikkeld. De kerndoelen voor Nederlands en rekenen en wiskunde zijn daarbij het meest specifiek. De overige kerndoelen zijn meer globaal omschreven en bieden ruimte om als school zelf accenten te kiezen die passen bij de kinderen en ouders van de school. Scholen zijn vrij om te bepalen welke methodieken/werkvormen zij gebruiken om deze kerndoelen te behalen. De schoolinspectie bekijkt per school hoe en of de kerndoelen worden behaald.

Kerndoelen en Hoedje van Papier:

De tendens bij subsidieaanvragen is dat er steeds vaker gevraagd wordt naar een link tussen de activiteiten en kerndoelen; hoe dragen activiteiten bij aan het behalen van kerndoelen in het onderwijs? Diverse kerndoelen die horen bij de leergebieden ‘Nederlandse taal, oriëntatie op jezelf en de wereld en kunstzin-

nige oriëntatie', zijn doelstellingen waar ook zeker expliciet aan wordt gewerkt tijdens de activiteiten van Hoedje van Papier.

Door hier bewust aandacht aan te schenken bij subsidieaanvragen, in gesprekken met potentiële klanten en uiteraard tijdens voorbereiding en uitvoering van de activiteiten zelf kan het niet anders dat dit op deze vlakken extra rendement oplevert.

Ben je nieuwsgierig naar alle kerndoelen? De kerndoelen zijn terug te vinden op www.slo.nl. Voor een uitwerking van de kerndoelen voor groep 7 en 8 kun je terecht op tule.slo.nl.

2.2.2 Burgerschap

Burgerschap staat voor het vermogen om adequaat te handelen in een samenleving; iemand heeft het vermogen om bij te dragen aan de samenleving of aan sociale groepen. Dit doet hij door in zijn leven niet alleen zijn eigen belang en waarden, maar ook een algemener belang en algemene waarden na te streven. Burgerschap is dus eigenlijk sociaal competent gedrag in de samenleving (St. De Meeuw, 2010).'

Het onderwijs is sinds 1 februari 2006 verplicht om 'burgerschap en sociale integratie in de maatschappij' bij kinderen en jongeren te bevorderen. Hoe en waar dat uiteindelijk toe moet leiden wordt niet omschreven, maar overgelaten aan de school zelf. Overigens hebben diverse kerndoelen een duidelijke link met burgerschap.

Burgerschap en Hoedje van Papier:

Hoedje van Papier heeft als belangrijkste doelstelling het stimuleren van actief burgerschap bij kinderen. Deze doelstelling sluit dus naadloos aan bij de massale aandacht voor het belang van actief burgerschap binnen het onderwijs.

2.2.3 Levensecht leren

Veel onderwijsmethodes bevatten in meerdere of mindere mate (nagebootste) levensechte leermomenten. Deze leermomenten vormen een belangrijke aanvulling op belangrijke 'droge' leerstof zoals het leren lezen, tafels, topografie, staartdelingen maken en letters leren schrijven. Het idee hierachter: 'droge' leerstof en zeker ook de sociale vaardigheden van kinderen beklijven het beste op die momenten dat kinderen daadwerkelijk beseffen en ervaren wat zij met deze kennis en competenties in de dagelijkse wereld kunnen. Dit soort 'aha'-momenten kosten tijd om te organiseren, maar leveren vaak dusdanige leermomenten op die je nauwelijks op een andere manier bij kinderen (en volwassenen!) kunt realiseren.

Een aantal voorbeelden:

- *naast de sommen in een boek maken, leren optellen en aftrekken door in (nagebootste winkel achter de kassa zitten of als klant te betalen)*
- *woordenschat vergroten door postkantoor in te richten op school en kinderen de mogelijkheid te geven om via rollenspel te oefenen*
- *sociale omgangsvormen/redzaamheid verbeteren door servicebalie in te richten en kinderen via rollenspel te laten oefenen.*
- *kinderen uit groep 6, 7 en 8 te laten tutorlezen met kinderen uit groep 3.*

En ook :

- *op bezoek bij de plaatselijke fietsenmaker, bakker (vervolgens interviewen, toekijken of deelnemen aan activiteiten)*
- *in een restaurant meehelpen met het dekken van de tafels en bediening en bereiden van maaltijden*
- *mensen interviewen op straat over bepaalde thematiek*

Of nog een stap verder:

- Een Wijktijgerpersbureau dat het leefklimaat van de wijk onder de loep neemt. De kinderen zijn betrokken bij het gehele proces: wat gaan we doen, hoe gaan we dit doen, bepalen inhoud van bijvoorbeeld een film, het maken van de film en vertonen van de film

Levensecht leren en Hoedje van Papier:

Hoedje van Papier biedt kinderen de mogelijkheid om levensecht te leren in hun eigen wijk. Wanneer van tevoren goed wordt stilgestaan bij de leermomenten die je kinderen graag zou willen meegeven tijdens dit soort levensechte activiteiten kan het levensecht leerrendement van de activiteiten nog verder vergroot worden.

2.3 Welzijn nieuwe stijl

Naast de samenwerking met scholen is de uitvoering van activiteiten met welzijnsorganisaties belangrijk voor Hoedje van Papier. Dit geldt met name voor de Wijktijgerpersbureaus. Op welzijnsgebied is de afgelopen jaren veel veranderd. Welzijnswerk in Nederland probeert al enige tijd een omslag te maken van aanbod- naar vraaggerichtheid. Voorheen werd door welzijnsorganisaties vaak nog een activiteitenaanbod gedaan vanuit een buurtcentrum en werd er afgewacht of daar interesse voor was. Welzijnsorganisaties krijgen tegenwoordig steeds meer de opdracht om in te spelen op de vraag vanuit kinderen zelf.

Van kinderen wordt dus verwacht dat zij zelf aangeven waar zij behoefte aan hebben. Dat houdt in dat er steeds meer van hen wordt verwacht. Er wordt daarbij uitgegaan van de eigen kracht en verantwoordelijkheid van kinderen. Als er meer vraaggericht moet worden gewerkt, vereist dat van hen dat zij ook daadwerkelijk in staat zijn om hun vraag te kunnen formuleren en neer te leggen bij de verschillende zorg- en activiteitenaanbieders in de wijk.

Welzijn nieuwe stijl en Hoedje van Papier

Actief burgerschap is niet vanzelfsprekend, zeker niet voor kwetsbare doelgroepen, zoals kinderen en jongeren die opgroeien in aandachtswijken. Het is voor hen van belang dat zij de juiste vaardigheden en kansen meekrijgen om ook daadwerkelijk een zinvolle bijdrage te kunnen leveren, bijvoorbeeld aan hun directe omgeving en dat zij ook daarvoor worden erkend en gewaardeerd. Ook het goed spreken van de taal is een basisvoorwaarde om problemen, ideeën, voorstellen en doelen uit te kunnen drukken. Tijdens de activiteiten van Hoedje van Papier wordt doelbewust ingezet op de ontwikkeling van bovengenoemde vaardigheden en het creëren van participatiemomenten.

3. DOEL-STELLINGEN HOEDJE VAN PAPIER VERDER UITGEWERKT

3.1 Actief burgerschap

3.1.1 Doelstellingen actief burgerschap

Tijdens de Wijktijgeractiviteiten van Hoedje van Papier wordt er hard gewerkt aan het stimuleren van actief burgerschap door zich te richten op de volgende aandachtsgebieden:

1. het doelbewust werken aan specifieke (sociale) competenties
2. Het doelbewust werken aan taalontwikkeling
3. het doelbewust inzetten van mogelijkheden tot levensecht leren

Gezamenlijk dragen deze twee aandachtsgebieden bij aan de betrokkenheid van kinderen. Om deze essentie te bereiken, worden als middel diverse vormen van media en andere communicatiemiddelen gebruikt. Bijkomend derde aandachtsgebied van Hoedje van Papier is daarom:

4. het kennen van en experimenteren met verschillende vormen van (media)communicatie ten behoeve van bovenstaande aandachtsgebieden.

Per aandachtsgebied zijn werkvormen te bedenken die hieraan bijdragen. Het is daarbij belangrijk om voor jezelf zo concreet en realistisch mogelijke doelstellingen voor ogen te houden. We verwachten niet dat alle kinderen na 6 weken deelname aan jouw workshop als actieve burgers de wijk ingaan om er het leefklimaat te verbeteren. Wel kunnen we een bijdrage leveren door kinderen op praktische wijze kennis te laten maken met bepaalde thema's en te enthousiasmeren. Vergeet niet dat je vaak (onbewust) al bezig bent met het ontwikkelen van (sociale) competenties en dat deze manual je vooral zal helpen hier bewust van te worden en je activiteiten beter te plannen.

3.1.2 Ik weet iets, ik kan iets, ik wil het, ik ben het! [1]

Actief burgerschap moet je leren en je leert het door te doen. Door actief met de kinderen aan de slag te gaan binnen of buiten hun wijk, kan meer betrokkenheid worden gestimuleerd. Mee kunnen doen alleen is echter niet voldoende. Betrokkenheid houdt in dat kinderen niet alleen in staat zijn om mee te doen; zij maken zich een thema helemaal eigen. De interesse voor een thema komt vanuit hun eigen motivatie, de kinderen willen er bij betrokken zijn omdat het aansluit op dat wat hen bezighoudt. Om echte betrokkenheid te stimuleren, zijn de volgende ervaringen nodig:

'Ik weet iets'

Kinderen hebben vaak een mening over wat er goed gaat in hun wijk of minder goed, wat ze leuk vinden en wat minder leuk en wat er allemaal zou kunnen veranderen. Maar, zonder informatie over wat zich in hun omgeving afspeelt, kunnen kinderen niet volwaardig meedenken of aanhaken op wat er gebeurt. De vakkracht kan de kinderen helpen bij het vinden van deze informatie, bijvoorbeeld door het doen van onderzoek via internet of het houden van interviews op straat.

[1] *Bron: Stichting de Meeuw*

‘Ik kan iets’

Kinderen leren ideeën te formuleren, bijvoorbeeld door hun eigen mening te vormen, maar ook door naar de mening van anderen te luisteren. Vaak formuleren kinderen punten waar volwassenen zelf niet opkomen. Vervolgens leren zij om te gaan met de verschillende communicatiemiddelen waar Hoedje van Papier mee werkt om hun ideeën ook daadwerkelijk aan een publiek bekend te maken.

‘Ik wil het’

Door mee te doen, worden kinderen vaak enthousiast en raken zij geïnteresseerd in thema’s die hen rechtstreeks aangaan. Dit is met name het geval wanneer kinderen ervaren dat ze echt invloed kunnen uitoefenen en iets in hun omgeving kunnen veranderen. Zo ontstaat vanuit hun eigen motivatie de wil om mee te denken en beslissen en om mee te zoeken naar oplossingen.

‘Ik ben het’

Zodra kinderen alles wat zij geleerd hebben uit eigen wil in de praktijk brengen, bijvoorbeeld binnen een Wijktijgerpersbureau, zijn zij betrokken. Zij weten, kunnen en willen het niet alleen, ze zijn het!

Betrokkenheid creëren is dus een lange termijnproces. Het zou niet realistisch zijn om binnen een workshop van 6 weken kinderen tot actieve burgers ‘op te leiden’. Maar Wijktijgers@school kan wel kinderen vaardigheden meegeven, interesse losmaken, en hen stimuleren om ook na Wijktijgers@school betrokken te blijven bij datgene wat zich in hun omgeving afspeelt.

Ga je langer met de kinderen aan de slag, bijvoorbeeld binnen de Wijktijgerpersbureaus, dan heb je als vakkracht al meer mogelijkheden om participatiemomenten in te bouwen en daadwerkelijke betrokkenheid te creëren. Binnen de Wijktijgerpersbureaus kunnen de kinderen een steeds belangrijker rol spelen binnen hun wijk en hun kennis en ervaring inzetten om hun mening en ideeën aan de wijk bekend te maken.

3.2 Hoe doelbewust werken aan (sociale) competenties?

Hoedje van Papier wil bij kinderen met name aandacht besteden aan díe sociale competenties die belangrijk zijn om hen te stimuleren zichzelf actief en creatief op te stellen en te uiten. Daarbij is het niet alleen van belang dat zij voor zichzelf kunnen opkomen; ook de sociale betrokkenheid van kinderen en interesse in de directe omgeving zijn belangrijk. We willen tenslotte dat zij zich niet alleen voor hun eigen welzijn actief gaan inzetten, maar juist ook om gezamenlijk het welzijn in de wijk te bevorderen.

We richten ons daarom op de volgende sociale competenties:

Het vermogen en de wil om:

- samen te werken met anderen aan een ge-

zamenlijk doel (creëren groepsgevoel)
- een ondernemende houding aan te nemen
- problemen/ ideeën/ doelen/ voorstellen uit te drukken, van jezelf en anderen

Basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van deze competenties is het vergroten van zelfvertrouwen.

Elk van deze 3 sociale competenties kan worden gezien als een geheel van bepaalde kennis en vaardigheden. Gezamenlijk dragen deze bij aan het actief burgerschap van kinderen. Met sommige kennis en vaardigheden kan al tijdens Wijktijgers@school een begin worden gemaakt. Het ontwikkelen van andere kennis en vaardigheden kost meer tijd en daaraan kan daarom met name tijdens de Wijktijgerpersbureaus aandacht en tijd worden besteed.

In hoofdstuk 3 worden bovenstaande sociale competenties uiteengezet in een tijdspad.

3.3 Hoe doelbewust werken aan taalontwikkeling?

Taal vormt een zeer belangrijk middel om te kunnen communiceren en de wereld om je heen te kunnen begrijpen. Ontwikkeling van taal gebeurt overal en altijd. Binnen het onderwijs neemt taalonderwijs dan ook een centrale plek in. Voor het basisonderwijs zijn kerndoelen ontwikkeld waarin staat gesteld wat een kind bij het verlaten van het basisonderwijs zou moeten kunnen op taalgebied. Deze doelen zijn gericht op mondelinge en schriftelijke taalontwikkeling en taalbeschouwing. Een achterstand in de taalontwikkeling heeft onder andere effect op de leerprestaties, het zichzelf kunnen uiten en het kunnen meedoen in de maatschappij. Er is dan ook steeds meer aandacht voor gerichte taalontwikkeling buiten het onderwijs.

Binnen de activiteiten van Hoedje van Papier neemt het gebruik van taal een belangrijke plek in. Zo leren kinderen zich verwoorden, halen zij informatie uit hetgeen mensen zeggen tijdens interviews, wordt informatie schriftelijk verwerkt, breiden zij hun woordenschat uit, enz. Op basis van de kerndoelen Nederlands voor het basisonderwijs, heeft Hoedje van Papier in kaart gebracht waar zij een bijdrage kan leveren aan de taalontwikkeling bij kinderen en ontwikkelt zij werkvormen, die vakkrachten bewust inzetten.

3.4 Hoe doelbewust werken aan levensecht leren?

Levensecht leren houdt in dat kinderen leren door iets ‘in het echt’ te zien en mee te maken. Indien mogelijk doen en maken de kinderen ook allerlei dingen zelf. Op die manier kunnen ze op een zelfontdekkende manier leren. In het geval van Wijktijgers gebeurt dat in eerste instantie in de wijk waar kinderen wonen en/ of naar school gaan. Levensechte ervaringen in de wijk hebben vaak veel impact en blijven beter hangen. Bovendien kunnen ze bijdragen aan meer betrokkenheid van kinderen bij hun wijk en kunnen kinderen op directe wijze bijdragen aan de leefkwaliteit in de wijk.

Bij levensecht leren is het belangrijk te werken met betekenisvolle en uitdagende onderwerpen. Dat houdt in dat het moet gaan om onderwerpen die dicht bij de belevingswereld van kinderen liggen en waar de kinderen in het dagelijks leven mee te maken hebben. Met Wijktijgers@school en de Wijktijgerpersbureaus kan bijvoorbeeld worden ingespeeld op belangrijke thema’s in de eigen wijk, actuele gebeurtenissen of evenementen die worden georganiseerd. Daarbij is de bedoeling dat

er een concreet eindproduct tot stand komt, dat niet alleen leuk is voor de kinderen, maar ook gedeeld wordt met ouders, leerkrachten, buurtbewoners en andere betrokkenen bij de wijk, zoals bijvoorbeeld beleidsambtenaren.

Mogelijke onderwerpen waar je met de kinderen mee aan de slag kunt, zijn:

- Kinderen maken kennis met buurtbewoners, bijvoorbeeld door het bezoeken van een woongroep, bejaardentehuis of een buurthuis. Doordat kinderen de straat opgaan om andere buurtbewoners te interviewen of om samen met hen reportages te maken en doordat de ideeën van kinderen in de verschillende media-uitingen naar voren komen, leren verschillende buurtbewoners elkaar beter kennen en ontstaat er meer onderling begrip;

- Kinderen kunnen overheid en andere instellingen bezoeken, zoals de gemeenteraad, de buurtpolitie of een woningcorporatie. Zo leren zij welke thema's er spelen in de wijk. Kinderen kunnen hun mening geven over hun beleving van de wijk en andere thema's die voor hen belangrijk zijn, zoals de (her)inrichting van de openbare ruimte, spel- en recreatiemogelijkheden, veiligheid, discriminatie en vooroordelen, drugs, vuil op straat, etc;

- Het Wijktijgerpersbureau brengt kinderen in de wijk op een leuke manier op de hoogte van activiteiten en evenementen die worden georganiseerd en ontwikkeld in de wijk. Daarbij kan ook gedacht worden aan feesten die worden gevierd bij mensen thuis;

- Kinderen kunnen bedrijven in de buurt bezoeken of op bezoek gaan bij buurtbewoners met verschillende beroepen om daar reportages over te maken. Op die manier doen zij een levensechte ervaring op met verschillende beroepen en kunnen zij zich oriënteren op hun toekomst. Ook kunnen er reportages worden gemaakt over de overgang naar de brugklas en de studiekeuze die kinderen gaan maken. Aangezien de kinderen met wie Hoedje van Papier werkt op het punt staan om de stap te maken naar het voortgezet onderwijs is dit een thema, dat erg aansluit op hun belevingswereld;

- Kinderen kunnen worden betrokken bij het ontwerpen van omgangsvormen in de wijk t.a.v. de omgang tussen buurtbewoners onderling en met de openbare ruimte. In samenwerking met Stichting De Meeuw zijn al met succes een paar omgangsvormenprojecten uitgevoerd in de wijken Bloemhof en Beverwaard;

- Uiteraard is aansluiting bij de lokale media die actief zijn binnen de wijk logisch. Er kan door de kinderen van het Wijktijgerpersbureau een bezoek worden gebracht aan deze organisaties en eventueel kan gekeken worden of er samengewerkt kan worden aan items of dat items van het Wijktijgerpersbureau kunnen worden geplaatst in het plaatselijke wijkkrantje of via wijk TV.

3.5 Hoe doelbewust werken aan het leren kennen en experimenteren met mediavormen?

3.5.1 Vaktechnische kennis

Door voldoende participatiemomenten in te bouwen, kan betrokkenheid van de kinderen bij belangrijke thema's uit hun directe

omgeving worden gestimuleerd. De verschillende media waar bij Wijktijgers gebruik van wordt gemaakt, lenen zich daar uitstekend voor. Met deze media kunnen de kinderen direct aan de slag met thema's die zij interessant vinden en krijgen kinderen letterlijk de kans om hun stem te laten horen.

Hoedje van Papier heeft ervoor gekozen te werken met de volgende media:

- Video;
- Radio;
- Journalistiek & digitale fotografie.

De keuze voor deze media, en bijvoorbeeld niet grafisch vormgeven of het bouwen van een website, is gemaakt omdat deze media zich heel goed lenen om kinderen de kans te geven hun ideeën en meningen te uiten en om gezamenlijk aan een eindproduct te werken, zonder dat daarvoor teveel technische kennis is vereist. De eindresultaten zijn een eigen magazine, een radio-opname of een filmpje. Deze worden op de Wijktijgers-site geplaatst, maar kunnen ook tijdens de eindpresentatie of tijdens andere bijeenkomsten, bijvoorbeeld met buurtbewoners of bij de deelgemeente, worden getoond.

3.5.2 Media als middel

Hoewel de verschillende communicatiemiddelen uitstekende kanalen bieden voor de uiting van de ideeën en mening van kinderen, vindt Hoedje van Papier het proces hoe het eindproduct tot stand komt belangrijker dan het eindresultaat zelf. De communicatiemiddelen worden gezien als een middel waarmee participatie, betrokkenheid en uiteindelijk actief burgerschap worden gestimuleerd. Het is leuk en belangrijk dat de kinderen (en andere geïnteresseerden) een mooi eindresultaat zien, maar het is nog belangrijker dat de kinderen actief deel uit hebben gemaakt van de totstandkoming ervan. Als kinderen actief worden betrokken, zullen zij met meer plezier meedoen en zal het eindresultaat er mooier uit komen te zien en kunnen de kinderen er

Do:

De kinderen mogen meedoen aan een tv-programma van een bekende regionale zender. De reportage sluit aan bij de interesses van de kinderen, want de kinderen hebben zelf mee kunnen denken en beslissen over het onderwerp. Aan de kinderen wordt van tevoren voldoende informatie meegegeven en zij hebben de tijd om op onderzoek uit te gaan om zich te verdiepen in het thema en goede vragen te formuleren voor de interviews. Via het programma kunnen de kinderen laten zien wat zij belangrijk vinden en hoe zij ergens over denken. Deelname van de kinderen heeft bijgedragen aan de participatie en betrokkenheid van de kinderen.

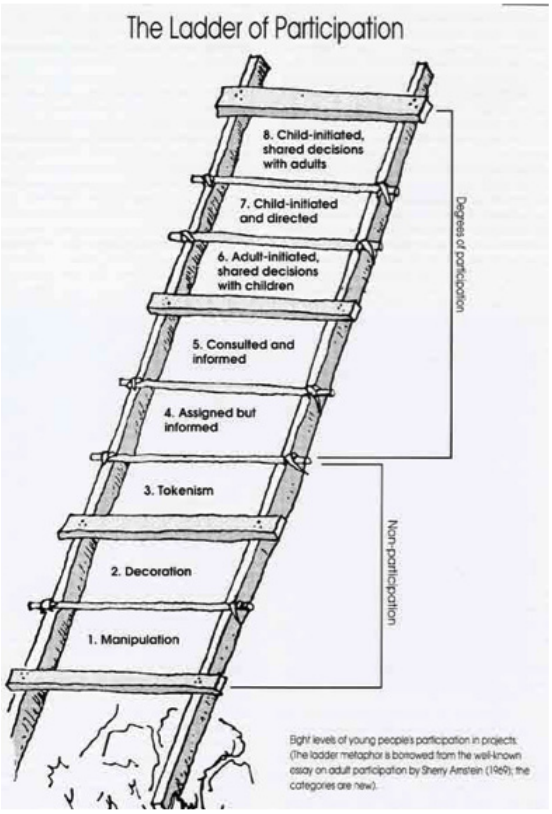
Don't:

Omdat er elke week een aflevering moet worden gemaakt, ligt er een enorme druk op de productie wat betreft tijd en kwaliteit. Daardoor is er eigenlijk geen tijd om de kinderen echt voor te bereiden en te betrekken bij het onderwerp. De kinderen krijgen ter plekke te horen wie ze gaan interviewen en waar het interview over moet gaan. De vakkracht heeft de meeste vragen zelf bedacht. Om een goede kwaliteit te garanderen doet de vakkracht een groot gedeelte van het interview en het filmen zelf. Zo weet hij zeker dat de beelden goed zijn en dat het onderwerp goed naar voren komt op tv. Er komt een leuk programma tot stand dat door een groot publiek wordt bekeken, maar de kinderen hebben niet echt mee kunnen doen en het programma geeft niet echt weer wat de kinderen zelf belangrijk vinden en hoe zij echt zelf

3.6 Kinderen actief betrekken bij het proces

We hebben het vaak over het creëren van betrokkenheid door het inbouwen van participatiemomenten. Maar hoe stimuleer je participatie bij kinderen? En hoeveel ruimte geef je de kinderen om een activiteit te beïnvloeden? Welke invloed heeft dit op het programmeren van je activiteit? Om deze vragen te beantwoorden, is het belangrijk na te denken over wat participatie is en wat we ermee willen bereiken. De ladder van Hart kan daarbij helpen.

Volgens Hart[2] zijn er verschillende vormen van participatie. Hij onderscheidt daarbij acht niveaus. Daarbij worden de eerste drie niveaus volgens Hart niet tot daadwerkelijke kinderparticipatie gerekend, maar vaak worden zij wel als kinderparticipatie gepresenteerd. Kinderen krijgen wel een rol binnen een activiteit, maar er wordt eigenlijk helemaal niet naar hen geluisterd. De activiteit levert dus iets op voor volwassenen, maar voor kinderen niet.

De bovenste vijf niveaus zijn volgens Hart wel echte vormen van participatie. Toch kan ook hier onderscheid worden gemaakt tussen verschillende niveaus waarop kinderen gehoord worden of invloed kunnen uitoefenen.

Hart definieert de volgende niveaus van participatie:

1. Manipulatie: kinderen worden gebruikt voor de doeleinden van volwassenen, waarvan zij zelf niet op de hoogte zijn. Een sprekend voorbeeld hiervan zijn kinderen of jongeren die worden ingezet voor het maken van een promotiefilmpje, waarvan zij zelf de boodschap niet begrijpen. De kinderen worden dan door volwassenen gebruikt om een moeilijk onderwerp leuker te maken.

2. Decoratie: kinderen worden gebruikt om een activiteit van volwassenen een bijzonder karakter te geven. Een voorbeeld hiervan zijn panels op conferenties waarin kinderen plaatsnemen. Zij mogen iets zeggen, bereiden zich hier ook op voor, maar met hun stem wordt vervolgens niets gedaan.

3. Afkopen: kinderen lijken de gelegenheid te krijgen dat zij gehoord worden om de indruk van jeugdvriendelijkheid te wekken, maar hun stem wordt slechts op kleine onderdelen serieus genomen. Een voorbeeld is dat kinderen gevraagd wordt om uitgebreide ontwerpen te maken van een toekomstig buurthuis en dat vervolgens kinderen alleen invloed hebben op de kleur muur in de grote zaal van het buurthuis.

[2] *Hart, Roger A. (1992). Children's Participation: from tokenism to citizenship. Florence: UNICEF International Child Development Centre.*

4. In opdracht maar geïnformeerd: volwassenen nemen het initiatief om kinderen inspraak te geven, terwijl zij worden geïnformeerd over het doel en de werkwijze van de activiteit. Een voorbeeld hiervan is het maken van een promotiefilmpje door kinderen, dat bedacht is en georganiseerd wordt door volwassenen. De kinderen worden geïnformeerd over hoe de volwassene denkt het filmpje te gaan maken. De volwassene vraagt vervolgens naar de mening van de kinderen rondom het filmpje (denk aan: is dit een goed idee?) en gaat vervolgens bij een positief geluid aan de slag met de kinderen die mee willen doen. Hij/zij houdt hier en daar rekening met opmerkingen en ideeën van kinderen, maar nog niet heel gestructureerd.

5. Geconsulteerd en geïnformeerd: een project wordt door volwassenen ontworpen en geleid, maar kinderen worden hierover uitgebreid geraadpleegd. De meningen en ideeën van kinderen worden meegenomen. Een voorbeeld: de kinderen van het Wijktijgerpersbureau wordt gevraagd een filmpje te maken over de meningen en ideeën van leeftijdsgenoten ten aanzien van een plein dat in de wijk wordt ontworpen. De vakkracht legt dit aan de kinderen voor en peilt de meningen van de kinderen over mogelijke ideeën om dit goed uit te voeren. Hij neemt daarbij de mening en ingebrachte ideeën van kinderen serieus. Op basis van deze 'peiling' bepaalt de vakkracht vervolgens hoe het filmpje gemaakt gaat worden en gaat daarmee aan de slag met de kinderen. Ook het serieus evalueren met kinderen valt onder deze trede.

6. Initiatief bij volwassenen, kinderen beslissen mee: volwassenen nemen initiatieven, maar bij de voorbereiding en besluitvorming worden kinderen uitgenodigd volledig te participeren om te komen tot gedeelde beslissingen. Bijvoorbeeld, bij het maken van de Wijktijger-magazine beslissen kinderen samen met de volwassene welke thema's worden behandeld en hoe deze uitgewerkt gaan worden. Nog een stap verder: ze beslissen ook welke tekst er in de krant komt (met hulp van de professionele vakkracht in een begeleidende rol).

7. Initiatief en leiding bij kinderen: kinderen bedenken, organiseren en leiden zelf een project zonder tussenkomst van volwassenen. Op dit niveau hebben kinderen de volledige hand in het project. Er is wel een volwassene beschikbaar voor vragen en assistentie en wanneer ingrijpen noodzakelijk is. Denk aan het zelf organiseren van een groot wijkfeest.

8. Initiatief bij kinderen, kinderen en volwassenen beslissen samen: kinderen werken samen met volwassenen op een gelijkwaardige manier. Dit niveau wordt door Hart beschouwd als de ideale situatie, waarbij gelijkwaardigheid en wederzijds respect erg belangrijk zijn. Een voorbeeld: het LAKS (Landelijk Actie Komitee Scholieren)

Wat is realistisch?

In principe neemt de mate van initiatief en keuzevrijheid van de kinderen met het hoger komen op de ladder toe. Maar, niet altijd is het noodzakelijk en mogelijk te streven naar de hoogste vorm van participatie. Naar gelang de omstandigheden en de doelstellingen die je hebt gedefinieerd, kun je een keuze maken op welk niveau je met je activiteit wilt inzetten. Ook de leeftijd, het niveau en de achtergrond van de kinderen zijn bepalend voor wat moge-

lijk is (zie hoofdstuk 10).

Wederom geldt hier dat je wel realistisch moet zijn. Binnen de activiteiten van Hoedje van Papier zullen kinderen met name op niveau 4, 5 of 6 participeren. Bij een workshop van zes weken zul je zelf vaak in grote lijnen bepalen welke activiteiten je wilt doen met de kinderen. De kinderen hebben dan wel een rol bij de invulling van die activiteit, bijvoorbeeld door binnen het thema 'mijn wijk' te verzinnen wat zij graag willen filmen, fotograferen of schrijven en wie zij willen interviewen. Ook de vragen voor de interviews verzinnen zij zelf. Binnen een Wijktijgerpersbureau kun je streven naar hogere vormen van participatie, omdat je meer tijd met de kinderen doorbrengt. Kinderen kunnen dan zelf meebeslissen over thema's en hoe zij deze willen uitwerken. Kinderen die al langer meelopen zullen uiteindelijk misschien steeds meer zelf het initiatief nemen.

Naar welke vorm van participatie je ook streeft, om te bepalen of je de kinderen voldoende ruimte geeft, is het handig om jezelf de volgende vragen te stellen:

- Begrijpen de kinderen het doel van je activiteit?
- Weten de kinderen wie de beslissingen neemt en welke invloed zij zelf hierop kunnen uitoefenen? Begrijpen zij waarom zij wel of niet over bepaalde aspecten kunnen beslissen?
- Is de rol van kinderen betekenisvol of is hun rol eerder decoratief?
- Nemen de kinderen vrijwillig deel aan de activiteit, nadat hen is uitgelegd wat precies de bedoeling is?

Verkennen, leren, reflecteren

Bij het inbouwen van participatiemogelijkheden voor kinderen, is het belangrijk om een open situatie te creëren, waarbinnen kinderen worden uitgelokt verantwoordelijkheid te nemen. Het idee daarbij is dat kinderen zelfontdekkend leren. Als vakkracht leg je niets uit, maar stimuleer je de kinderen er zelf achter te komen hoe iets werkt.

Je kunt bijvoorbeeld uitleggen hoe je een camera moet vasthouden en dat je bij het filmen rustige bewegingen moet maken, oftewel niet zo filmen zoals je zelf rondkijkt. Veel leuker is het om de kinderen zelf aan de slag te laten gaan met de camera en de beelden gezamenlijk te analyseren. Wat zien we? Wat zegt dat over hoe je de camera beweegt? Hoe zou je het een volgende keer doen? Wat is het verschil tussen hoe je zelf rondkijkt en hoe je dat op de video terugziet?

Je gaat daarbij altijd uit van datgene wat de kinderen al weten van een onderwerp en bouwt daar op voort. Als vakkracht kun je de kinderen vragen stellen en prikkelen om meer over een onderwerp te weten te komen, geef je feedback en instructies. Dat kan al beginnen met de vraag: 'In de klas hebben we regels nodig om op een prettige manier te kunnen werken, hoe gaan we dat doen?'. Ook kun je een redactievergadering houden, waarbij je met de kinderen gaat verzinnen welke inhoud je gaat maken voor je krant. Op die manier stel je kinderen in

staat om mee te denken en -beslissen.
Maar het gaat er niet alleen om dat kinderen hun mening kunnen uiten. Bij verantwoordelijkheid nemen, hoort ook dat je naar de mening van een ander luistert en dat is voor kinderen vaak heel lastig. Kinderen moeten leren zich in de ander te verplaatsen en rekening te houden met zijn gevoelens en ideeën, ook al is hij in de minderheid. Participatie is dus je mening uiten, naar de mening luisteren van anderen en belangen afwegen.

Na het uitvoeren van een activiteit of aan het einde van een les, is het belangrijk met de kinderen te reflecteren. Tijdens een reflectiemoment staan kinderen stil bij wat ze geleerd hebben en leren de kinderen kritisch kijken naar hoe en wat ze gedaan of gemaakt hebben. Ook kun je het begin van een les gebruiken om nog even terug te kijken op datgene wat je de vorige les gedaan hebt. We komen hierop terug in hoofdstuk 9: evalueren.

4. HET AANDACHTS-GEBIED SOCIALE COMPETEN-TIES VERDER UITGEWERKT

4.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan op het aandachtsgebied sociale competenties en hoe met het ontwikkelen van sociale competenties om te gaan. Ook komt het zelfvertrouwen van kinderen als basisvoorwaarde voor het ontwikkelen van competenties aan de orde. Eerder kwam al aan bod dat Hoedje van Papier zich inzet op de ontwikkeling van de volgende competenties:

- Samenwerken met anderen aan een gezamenlijk doel (creëren van een groepsgevoel)
- Een ondernemende houding aannemen
- Problemen/ideeën/doelen/voorstellen (PIDV's) uitdrukken van jezelf en van anderen

Het Wijktijgeraanbod van Hoedje van Papier bestaat uit 1-daagse workshops, workshops van 6 weken, en de Wijktijgerpersbureaus van 20-40 weken. Vanzelfsprekend kun je een competentie in een workshop van 6 weken verder ontwikkelen dan gedurende een 1-daagse workshop.

Per competentie worden dan ook suggesties gedaan voor wat je realistisch gezien met Wijktijgers@school en de Wijktijgerpersbureaus kunt bijdragen aan het verder ontwikkelen van deze competenties. In bijlage 3 vind je werkvormen terug die je kunt inzetten om deze competenties bij kinderen te ontwikkelen. Ook tijdens trainingen en intervisiebijeenkomsten zullen we regelmatig aandacht besteden aan het inventariseren en bedenken van ideeën voor werkvormen die we hiervoor kunnen gebruiken. Het idee is dat deze manual steeds verder wordt aangevuld met jouw ideeën en ideeën van anderen die tijdens de training/intervisiebijeenkomsten naar voren komen.

We verwachten uiteraard niet dat je in een korte tijd wonderen kunt verrichten en aan elke competentie evenveel bij kunt dragen. De eerste workshoples(sen) kun je gebruiken om de groep te observeren en voor jezelf te bepalen op welke competenties je de nadruk wilt leggen tijdens je workshop. Daar stem je je lesplan vervolgens op af.

Als je een groep hebt getroffen waar de kinderen elkaar nog niet zo goed kennen en veel door elkaar heen schreeuwen, zul je waarschijnlijk meer nadruk leggen op de competentie creëren van groepsgevoel.

In een groep waar iedereen elkaar al langer kent, maar iedereen passief in zijn stoel hangt en nergens zin in heeft, zul je meer aandacht besteden aan de competentie een ondernemende houding aannemen.

Bij een groep bestaande uit erg verlegen kinderen, die het eng vinden om voor de camera te praten, zul je waarschijnlijk meer aandacht besteden aan de competentie problemen/ ideeën/ doelen/ voorstellen uitdrukken.

Hieronder volgt per competentie welke ontwikkelingen onder normale omstandigheden haalbaar zijn. Daarbij hebben we onderscheid gemaakt tussen workshops van 1 les, 6 weken, 10 weken en 20-40 weken. Onderstaande tabellen dienen als leidraad en kunnen je inzicht geven in waar je naartoe kunt werken en hoe je daarvoor bewust werkvormen kunt inzetten. Maar, realiseer je bij het lezen van onderstaande tekst het volgende:

- Onderstaande resultaten zijn niet bindend: het is sterk afhankelijk per groep wat je daadwerkelijk kunt bereiken. Bij een normaal draaiende groep (en een ervaren vakkracht) zijn de omschreven resultaten echter zeker wel realistisch om te behalen.

  Een voorbeeld:
  Het creëren van een groepsgevoel kost meer tijd in een groep met kinderen die van verschillende scholen komen dan een groep waarbij de kinderen elkaar al langer kennen.

- De werkvormen en opstelling van de vakkracht zijn bepalend voor de mogelijkheden om kinderen met de sociale competenties te laten oefenen en zich eigen te maken.

  Een voorbeeld:
  Op het moment dat kinderen tijdens de activiteiten nauwelijks ruimte krijgen om zelf initiatief te nemen, dan zal de activiteit ook weinig bijdragen aan het verder ontwikkelen van de sociale competentie 'een ondernemende houding aannemen'.

4.2 Workshops van 1 les

Bij een normaal draaiende groep en bewust gekozen werkvormen zou je onderstaande resultaten moeten kunnen bereiken. Onderstaande resultaten leveren met elkaar een positieve bijdrage aan de bewuste sociale competenties:

Samenwerken met anderen aan een gezamenlijk doel	Een ondernemende houding aannemen	Problemen/ideeën/doelen/ voorstellen uitdrukken
• **Kinderen hebben met elkaar gebrainstormd over een bepaald thema: waar denken we hetzelfde en/of verschillend over?** • **Kinderen hebben ervaren om gezamenlijk media communicatiemiddelen te gebruiken**	• **Kinderen gebruiken hun eigen creativiteit om zelf te ontdekken hoe 1 of meerdere media communicatiemiddelen werken** • **Kinderen gebruiken hun eigen creativiteit bij het ontrafelen/ kiezen van een inhoudelijk thema**	• **Enkele kinderen uit de groep zijn in staat duidelijk PIDV's van henzelf te verwoorden**

4.3 Workshop bestaande uit 6 bijeenkomsten

Bij een normaal draaiende groep en bewust gekozen werkvormen zou je onderstaande resultaten moeten kunnen bereiken. Onderstaande resultaten leveren met elkaar een positieve bijdrage aan de bewuste sociale competenties:

Samenwerken met anderen aan een gezamenlijk doel	Een ondernemende houding aannemen	Problemen/ideeën/doelen/ voorstellen uitdrukken
• Kinderen hebben met elkaar afspraken gemaakt op welke manier er tijdens de workshop wordt samengewerkt • Kinderen hebben ervaren om in groepjes media communicatie middelen te gebruiken Kinderen helpen elkaar bij opdrachten • De kinderen in de groep hebben het (vooraf bepaalde of zelfgekozen) centrale thema verkend en eigen gemaakt ; ze vinden er met elkaar iets van, zowel in positieve als in negatieve zin, ze weten hoe ze er met elkaar mee aan de slag moeten gaan • De kinderen uit de groep presenteren zichzelf als groep, ieder kent en neemt zijn/haar rol daarin	• Kinderen gebruiken hun eigen creativiteit om zelf te ontdekken hoe 1 of meerdere media communicatiemiddelen werken • Kinderen kiezen (gedeeltelijk) zelf welke inhoudelijke thema's zij aan willen pakken • Kinderen nemen zelf initiatief en gebruiken hun eigen creativiteit en ideeën om met inhoudelijke thema's aan de slag te gaan/ komen zelf met ideeën voor activiteiten, interviews, hoe dingen aan te pakken	• De meeste kinderen zijn in staat duidelijk PIDV's van henzelf te verwoorden aan een groep • De meeste kinderen weten hoe ze onderzoek moeten doen om meerdere feiten en meningen te achterhalen en baseren daarop hun eigen mening • Enkele kinderen zijn in staat duidelijk PIDV's van anderen te verwoorden • Kinderen hebben geoefend en geleerd hoe zij PIDV's van anderen kunnen achterhalen • Kinderen hebben hun woordenschat uitgebreid en hebben geoefend met het op verschillende manieren uitdrukken van PIDV's, zowel mondeling als schriftelijk (denk aan een script, met foto's, op de radio of voor een camera)

4.4. Workshop bestaande uit 10 bijeenkomsten

Bij een normaal draaiende groep en bewust gekozen werkvormen zou je onderstaande resultaten moeten kunnen bereiken. Onderstaande resultaten leveren met elkaar een positieve bijdrage aan de bewuste sociale competenties:

Samenwerken met anderen aan een gezamenlijk doel	Een ondernemende houding aannemen	Problemen/ideeën/doelen/ voorstellen uitdrukken
• Kinderen hebben met elkaar afspraken gemaakt op welke manier er tijdens de workshop wordt samengewerkt • Kinderen hebben ervaren om in groepjes media communicatie middelen te gebruiken. Tijdens het werken komen talenten/interesses van individuele kinderen aan het licht. De kinderen herkennen en erkennen elkaars kwaliteiten en geven elkaar de ruimte daarmee binnen het doel te experimenteren • Kinderen helpen en stimuleren elkaar bij opdrachten; elkaar corrigeren gebeurt op een positieve manier • De kinderen in de groep hebben het (vooraf bepaalde of zelfgekozen) centrale thema verkend en eigen gemaakt; ze vinden er met elkaar iets van, zowel in positieve als in negatieve zin, ze weten hoe ze er met elkaar mee aan de slag moeten gaan • De kinderen uit de groep presenteren zichzelf als groep, ieder kent en neemt zijn/haar rol daarin en stimuleert elkaar	• Kinderen gebruiken hun eigen creativiteit bij het verder zelf ontdekken en leren kennen van diverse media communicatie middelen en stimuleren elkaar daarin • Kinderen kiezen (gedeeltelijk) zelf welke inhoudelijke thema's zij aan willen pakken • Kinderen nemen zelf initiatief en gebruiken hun eigen creativiteit om met inhoudelijke thema's aan de slag te gaan/ komen zelf met ideeën voor activiteiten, interviews, hoe dingen aan te pakken • Kinderen nemen initiatief om hun 'achterban' te betrekken bij de activiteit	• De meeste kinderen uit de groep zijn in staat duidelijk PIDV's van henzelf en anderen te verwoorden binnen een groep • De meeste kinderen weten hoe ze onderzoek moeten doen om meerdere feiten en meningen te achterhalen en baseren daarop hun eigen mening en kunnen deze beargumenteren. Zij houden daarbij rekening met de gevoelens van anderen • Kinderen durven om eigen PIDV's in te brengen; kinderen luisteren met respect en interesse naar de PIDV's van anderen • Kinderen hebben geoefend en geleerd hoe zij PIDV's van anderen kunnen achterhalen • Enkele kinderen refereren ook steeds vaker aan PIDV's van anderen i.p.v. enkel aan die van henzelf. • Kinderen hebben hun woordenschat uitgebreid en hebben geoefend met het op verschillende manieren uitdrukken van PIDV's, zowel mondeling als schriftelijk (denk aan een script, met foto's, op de radio of voor een camera)

4.5. Workshop bestaande uit 20-40 bijeenkomsten

Bij een normaal draaiende groep en bewust gekozen werkvormen zou je onderstaande resultaten moeten kunnen bereiken. Onderstaande resultaten leveren met elkaar een positieve bijdrage aan de bewuste sociale competenties:

Samenwerken met anderen aan een gezamenlijk doel	Een ondernemende houding aannemen	Problemen/ideeën/doelen/ voorstellen uitdrukken
• Kinderen hebben met elkaar afspraken gemaakt op welke manier er tijdens de workshop wordt samengewerkt • Kinderen hebben ervaren om in groepjes media communicatie middelen te gebruiken. Tijdens het werken komen talenten/interesses van individuele kinderen aan het licht. De kinderen herkennen en erkennen elkaars kwaliteiten en geven elkaar de ruimte daarmee binnen het doel te experimenteren. Waar mogelijk stimuleren ze elkaar om m.b.t. het gezamenlijke doel rollen op zich te nemen, die mogelijk los staan van talent/ interesses • Kinderen helpen en stimuleren elkaar bij opdrachten; elkaar corrigeren gebeurt op een positieve manier • De kinderen in de groep hebben het (vooraf bepaalde of zelfgekozen) centrale thema verkend en eigen gemaakt; ze vinden er met elkaar iets van, zowel in positieve als in negatieve zin, ze weten hoe ze er met elkaar mee aan de slag moeten gaan *vervolg zie pagina 28 >*	• Kinderen gebruiken hun eigen creativiteit bij het verder zelf ontdekken en leren kennen van diverse media communicatie middelen en stimuleren elkaar daarin • Kinderen kiezen op basis van navraag bij hun 'achterban' (gedeeltelijk) zelf welke inhoudelijke thema's zij aan willen pakken • Kinderen nemen zelf initiatief en gebruiken hun eigen creativiteit om met inhoudelijke thema's aan de slag te gaan: zij nemen actief deel aan de activiteiten, doen dingen uit zichzelf en niet alleen als deze worden opgedragen door de vakkracht • Kinderen nemen initiatief om hun 'achterban' te betrekken bij de activiteit • Kinderen durven een ondernemende houding aan te nemen richting vakkracht en andere kinderen • Het merendeel van de kinderen voelt zich verantwoordelijk voor de activiteiten en eindresultaten	• De meeste kinderen uit de groep zijn in staat duidelijk PIDV's van henzelf en anderen te verwoorden binnen een groep • De meeste kinderen weten hoe ze onderzoek moeten doen om meerdere feiten en meningen te achterhalen en baseren daarop hun eigen mening en kunnen deze beargumenteren. Zij houden daarbij rekening met de gevoelens van anderen • Steeds meer kinderen durven eigen PIDV's in te brengen; kinderen luisteren met respect en interesse naar de PIDV's van anderen • kinderen hebben geoefend en geleerd hoe zij PIDV's van anderen kunnen achterhalen • De meeste kinderen refereren ook steeds vaker aan PIDV's van anderen i.p.v. enkel aan die van henzelf • Kinderen hebben hun woordenschat uitgebreid en hebben geoefend met het op verschillende manieren uitdrukken van PIDV's, zowel mondeling als schriftelijk (denk aan een script, met foto's, op de radio of voor een camera)

Samenwerken met anderen aan een gezamenlijk doel (vervolg)		
• De kinderen uit de groep presenteren zichzelf als groep, ieder kent en neemt zijn/haar rol daarin en stimuleert elkaar; er worden geen kinderen buitengesloten • Kinderen overleggen met elkaar als ze het niet met elkaar eens zijn, luisteren daarbij naar elkaar/laten elkaar aan het woord en proberen een oplossing te vinden waar iedereen uiteindelijk tevreden over is. Ook als kinderen uit de groep een andere mening hebben wordt er met respect naar hen geluisterd • Kinderen durven elkaar aan te spreken op ongewenst gedrag • De kinderen bepalen als groep met de vakkracht zelf (delen van) de inhoud van de activiteit • De kinderen realiseren zich dat zij als groep onderdeel uitmaken van een grotere groep kinderen (bijvoorbeeld een school) die zij vertegenwoordigen en proberen als groep ook op te komen/representatief te zijn voor deze kinderen • Kinderen zijn geïnteresseerd in datgene wat zich in hun omgeving afspeelt en wat dat voor hen als groep betekent. Zij doen onderzoek naar de belangen van hun groep, verdedigen deze en houden daarbij rekening met anderen/hun omgeving		

4.6 Zelfvertrouwen & zelfbeeld

Al eerder werd het vergroten van zelfvertrouwen van de kinderen genoemd als basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van bovengenoemde competenties. Zelfvertrouwen is zo belangrijk omdat het kinderen weerbaar maakt en minder afhankelijk van het oordeel van anderen. Zelfvertrouwen geeft kinderen de moed voor hun eigen mening uit te komen, initiatief te tonen en aan nieuwe dingen te beginnen; precies datgene wat wij bij Hoedje van Papier zo belangrijk vinden.

Of een kind veel zelfvertrouwen heeft of niet, heeft te maken met hoe een kind zichzelf ziet; het zelfbeeld dat een kind heeft. Het zelfbeeld van een kind kan negatief of positief zijn. Een kind met een negatief zelfbeeld heeft weinig zelfvertrouwen, een kind met een positief zelfbeeld toont veel zelfvertrouwen.

Het zelfbeeld wordt in belangrijke mate beinvloed door de reacties die een kind krijgt van anderen op zijn of haar gedrag. Dit kunnen positieve reacties zijn, zoals het geven van complimentjes, of juist negatieve reacties, namelijk het geven van kritiek. Als vakkracht draag je dus ook bij aan het zelfbeeld van de kinderen uit je groep. Door binnen de workshop kinderen mogelijkheden te bieden voor positieve, nieuwe ervaringen, leren kinderen herkennen waar ze goed in zijn. Als zij daarin worden bevestigd, draagt dit bij aan een positiever zelfbeeld. Meewerken aan een mooi eindproduct waar de kinderen trots op zijn, is hiervan een voorbeeld. Hoewel zelfvertrouwen dus aan de ene kant een voorwaarde is voor het ontwikkelen van andere sociale competenties, dragen de Wijktijgeractiviteiten tegelijkertijd bij aan het vergroten van zelfvertrouwen van de kinderen[3]

Op de website www.sociaalemotioneel.nl kun je meer informatie vinden over hoe je als vakkracht kunt bijdragen aan een groter zelfvertrouwen van kinderen. Onder het kopje 'werken aan' kun je doorklikken naar 'zelfvertrouwen en weerbaarheid'. Er worden op de site o.a. handige tips gegeven die je direct in je lessen kunt toepassen en per leeftijdsgroep worden de ontwikkelstadia per competentie toegelicht. Daarnaast biedt de website allerlei interessante informatie over andere, gerelateerde onderwerpen, zoals 'inleven in een ander' en 'conflictsituaties oplossen'.

4.7 Hoe ga ik met de competenties aan de slag?

De werkvormen die je tijdens de workshop hanteert, kunnen positief bijdragen aan de ontwikkeling van bovenstaande competenties. In hoofdstuk 3.1.2 is al uitgebreid ingegaan op het belang van het creëren van momenten die de ervaringen 'Ik weet het, ik kan het, ik wil het, ik ben het' mogelijk maken en het gebruiken van werkvormen die de actieve deelname van kinderen stimuleren. Daarmee kun je bijdragen aan het stimuleren van actief burgerschap in het algemeen.

Afhankelijk per groep kun je besluiten of het gewenst is om extra nadruk te leggen op de ontwikkeling van één of meerdere van boven-

[3] *Stichting leerplanontwikkeling (z.d.). Sociaal emotionele ontwikkeling in het basisonderwijs. Geraadpleegd op 1 september 2010, www.sociaalemotioneel.nl*

genoemde competenties. De tijdspaden uit dit hoofdstuk kunnen je helpen bij het vaststellen welke competenties de meeste aandacht verdienen en op welke resultaten je inzet. Door bewust na te denken over de werkvormen die je inzet, zul je betere resultaten kunnen bereiken.

Het gaat binnen deze manual te ver om per competentie een overzicht te geven van geschikte werkvormen, maar in de praktijk zullen jullie al veel ideeën hebben en al werkvormen toepassen die heel geschikt zijn. In bijlage 3 vinden jullie een aantal voorbeelden van lesvormen terug.

Ook tijdens de training en intervisiebijeenkomsten zal er uitgebreid aandacht worden besteed aan het bedenken en uitwisselen van ideeën voor werkvormen. De ideeën kunnen jullie vervolgens in deze map bewaren, zodat de manual steeds verder meegroeit met de praktijk. Ook worden alle lesplannen bij Hoedje van Papier bewaard, zodat iedereen die kan inzien en ideeën kan opdoen voor zijn of haar workshop.

Voorbeeld: een redactievergadering

Het houden van een redactievergadering is een leuke start om aan de slag te gaan en geeft kinderen de kans om door participatie te ervaren hoe het er bij een echte redactie van een krant of radio/tv-programma aan toe gaat (levensecht leren).Tegelijkertijd biedt een redactievergadering de mogelijkheid om te werken aan verschillende sociale competenties:

- Initiatief nemen, ideeën inbrengen voor de inhoud van het magazine, radioprogramma of video tijdens een eerste brainstorm;
- Je eigen ideeën en meningen verwoorden binnen de groep;
- De kinderen luisteren naar elkaars ideeën en meningen;
- Op basis van de verschillende ideeën en meningen uit de groep vormen de kinderen hun eigen mening ten aanzien van de thema's die het leukst of meest belangrijk zijn en volgens hen gebruikt moeten gaan worden;
- Er moet overlegd/onderhandeld worden en er moet door de groep een gezamenlijk besluit worden genomen over de thema's waarmee de kinderen uiteindelijk aan de slag gaan;
- Er wordt een taakverdeling gemaakt, waarbij iedereen uit het team een rol krijgt.

Het ontwikkelen van deze competenties gaat niet altijd helemaal vanzelf; als vakkracht kun je hieraan bijdragen door het bewust inzetten van bepaalde werkvormen. Zo is het belangrijk dat je als vakkracht iedereen de kans geeft aan het woord te komen en dat je een veilige sfeer creëert waarbinnen iedereen zich voldoende op zijn gemak voelt om dit ook te durven. Ook moet je als vakkracht nadenken over de manier waarop alle ideeën worden verzameld en hoe er tot een beslissing gekomen kan worden, waarbij niet alleen de kinderen met een grote mond aan het woord komen. Als laatste kun je nadenken over hoe je kinderen kunt stimuleren verder na te denken over hun eigen mening en om hen te leren zich ook in een ander te verplaatsen, bijvoorbeeld door hen elkaar vragen te laten stellen. Hoe vaker je een redactievergadering kunt houden en kunt reflecteren over het verloop ervan, hoe beter bovenstaande competenties ontwikkeld zullen worden.

5. HET AANDACHTS-GEBIED TAAL VERDER UIT-GEWERKT

5.1 Wat is taalontwikkeling?

Binnen de activiteiten van stichting Hoedje van Papier is taal een heel belangrijk middel om de workshops en persbureaus vorm te geven. Taal is echter niet alleen een middel. Binnen de activiteiten vindt namelijk ook taalontwikkeling bij de kinderen plaats. Binnen bepaalde aspecten komt dat heel duidelijk naar voren, zoals bij het schrijven van een artikeltje. Het kan ook voorkomen dat er op een meer onbewuste manier taalontwikkeling plaatsvindt bij de kinderen. Binnen het aanbod van stichting Hoedje van Papier kun je bij taalontwikkeling onder andere denken aan:

1. Spreekvaardigheid
2. Schrijfvaardigheid
3. Taalbegrip
4. Woordenschatontwikkeling

1. *Spreekvaardigheid*
   Binnen de bijeenkomsten vindt er veel uitwisseling plaats tussen de vakkracht en de kinderen. Zo wordt er bijvoorbeeld gekeken naar het thema waaraan gewerkt gaat worden, vinden er gesprekken over dit thema plaats, wordt naar de mening van de kinderen gevraagd, enz. Dit zijn allemaal momenten waarin de kinderen worden uitgedaagd zelf taal te produceren. Vervolgens brengen zij het in de praktijk door onder andere tijdens het interviewen zich voor te stellen, vragen te stellen en leren zij op basis van de antwoorden die zij krijgen door te vragen. Tijdens het nabespreken vertellen de kinderen vervolgens weer wat hun ervaringen waren, oefenen zij ook weer met het spreken binnen de groep en schrijven vervolgens een artikeltje.

2. *Schrijfvaardigheid*
   Bij het verwerken van informatie, maar bijvoorbeeld ook bij het bedenken van vragen, het maken van een script of het evalueren van de activiteiten wordt er gewerkt aan de schrijfvaardigheid.

3. *Taalbegrip*
   Het ontwikkelen van taalbegrip komt op verschillende manieren in de activiteiten naar voren. Dit gebeurt ondermeer bij het halen van informatie uit geschreven teksten, bijvoorbeeld wanneer de kinderen op internet onderzoek doen naar een onderwerp. Het komt daarnaast ook aan bod bij het opstellen van vragen, het houden van interviews en het schrijven van teksten. Bij het opstellen van vragen is het van belang dat er een logische opbouw in de vragen zit. Hierbij laat je de kinderen dus nadenken hoe je een gesprek opbouwt. Bij het afnemen van interviews leren de kinderen vanuit de gegeven antwoorden aanpassingen aan te brengen aan het stellen van hun vragen. Het kan zijn dat door het gegeven antwoord een vervolgvraag niet meer gesteld hoeft te worden of er juist aanvullende vragen kunnen worden gesteld binnen het onderwerp. Bij het schrijven rangschikken de kinderen vervolgens de verkregen informatie. De kinderen ontwikkelen hiermee taalbegrip door verbanden te leggen.

4. *Woordenschatontwikkeling*
   Met betrekking tot woordenschat komen er binnen de uitvoering van de workshops en persbureaus woorden aan bod, die de kinderen mogelijk nog niet kennen. De vakkracht biedt hen dus nieuwe woorden aan. Tijdens de uitvoer kun je als vakkracht naar de betekenis vragen van bepaalde woorden, die je gebruikt. Vaak gebeurt dat ad hoc. Het is ook mogelijk woordenschatontwikkeling meer bewust in te zetten en van te voren al te bepalen welke woorden je de kinderen wilt leren.

5.2 Bewuste taalstimulering bij Hoedje van Papier

Wanneer je als vakkracht bewust bent van de manieren waarop je taal kunt stimuleren, kun je een grotere bijdrage leveren aan de taalontwikkeling van de kinderen. Hiervoor kun je algemene voorwaarden creëren, maar er zijn ook mogelijkheden om specifiek aan te sluiten bij de kerndoelen voor het basisonderwijs voor taalontwikkeling.

5.2.1 Voorwaarden voor taalstimulering en taalontwikkeling

Bij het uitvoeren van de activiteiten zijn er een aantal algemene punten waarmee je het de kinderen makkelijker maakt om met taal bezig te zijn en hun niveau te ontwikkelen. Daarbij kun je rekening houden met onderstaande punten

- Zorg dat het onderwerp boeit

Om er voor te zorgen dat het onderwerp dat je binnen jouw activiteiten behandelt boeiend is, is het van belang dat het inspeelt op de interesses van de kinderen. Vanuit interesse kun je mensen intrinsiek motiveren waardoor het makkelijker voor hen is het taalaanbod op te nemen en te gebruiken door er actief mee aan de slag te gaan. De kinderen zijn eerder geneigd zelf dingen rondom het onderwerp naar voren te brengen.

Een andere belangrijke tool, die je in handen hebt, is jouw eigen enthousiasme. Door als journalist, video- of radiomaker veel te vertellen over jouw vak en wat je er zo leuk aan vindt, neem je de kinderen mee in jouw eigen enthousiasme en staan ze meer open.

- Input

Zorg er voor dat je als vakkracht jouw eigen taalgebruik afstemt op de doelgroep waarmee je werkt. Hierdoor begrijpen zij wat je bedoelt en maak je het hen gemakkelijker mee te gaan in wat je hen aanbiedt en wat je van hen verwacht. Zij zullen dan meer geneigd zijn taal te produceren, aangezien jouw input aansluit bij het niveau van de kinderen.

Daarbij is het goed om je er van bewust te zijn dat mensen op verschillende manieren informatie opnemen. Dit kan bijvoorbeeld uit teksten, auditief, visueel of door zelf te experimenteren gebeuren. Door je input hier ook op af te stemmen, vergroot je de kans dat je de aandacht van iedereen te pakken hebt. Je kunt dit bijvoorbeeld door een verhaal te vertellen, een film te laten zien, een geluidsfragment te laten horen, maar ook door de kinderen zelf dingen te laten opzoeken. Het aanbieden van praktische opdrachten helpt de kinderen ook heel erg goed om taal te gebruiken. Door gerichte opdrachten geef je hen de mogelijkheid zelf aan de slag te gaan en stimuleer je hen om zelf taal te gebruiken.

- Feedback en output

Niet alleen wat jij zelf als vakkracht aan informatie aan de kinderen geeft, stimuleert hen taal te gebruiken. Ook is het van belang goed aan te geven wat je van de kinderen verwacht.

Wees dus duidelijk in je instructie. Laat de kinderen vervolgens veel aan het woord en laat hen schrijven. Op deze manier zijn zij genoodzaakt taal te gebruiken en oefenen zij in het schriftelijk en mondeling verwoorden en ideeën te bedenken en te uiten.

Als vakkracht is het daarbij van belang dat je de kinderen steunt door hen bijvoorbeeld te helpen woorden te gebruiken die zij nog niet kennen, door vragen te stellen, feedback te geven, etc. Zo help je de kinderen verder en moedig je hen aan in een bredere context taal te gebruiken en te begrijpen. Je brengt hiermee verdieping aan.

- Interactie en samenwerkend leren

Het stimuleren van taal kun je daarnaast ook bevorderen door kinderen met elkaar te laten praten en door groepsopdrachten te geven. Hierdoor stimuleer je het denken, komen de kinderen tot ideeën en leren zij deze ook onder woorden te brengen.

- Zorg voor veiligheid en geborgenheid

Een belangrijke voorwaarde om tot het stimuleren van taal te komen, is dat kinderen zich veilig voelen in de groep. Een positieve werksfeer zorgt er voor dat kinderen zich gemakkelijker in een groep durven uiten, vragen durven stellen, fouten durven maken, etc. Ook aan de hand van de eerder besproken input kun je veiligheid creëren. Om de kinderen een veilig gevoel te geven is het van belang dat je vanuit hun huidige niveau werkt. Vanuit elementen die ze al kennen, kun je hun kennis verder uitbouwen. Werken vanuit het bekende geeft de kinderen zelfvertrouwen waarna je hen vervolgens uitdaagt een stapje verder te gaan.

5.2.2 Taalstimulering en -ontwikkeling door aansluiting bij de kerndoelen Nederlands binnen in het basisonderwijs

In het bassinonderwijs werkt men bij de taalontwikkeling van kinderen aan de hand van de leerlijn Nederlands. Hieronder vallen 12 kerndoelen, onderverdeeld in mondeling onderwijs (1 t/m 3), schriftelijk onderwijs (4 t/m 9) en taalbeschouwing (10 t/m 12). Per kerndoel staat vervolgens beschreven wat leerlingen in een bepaalde leeftijdscategorie zouden moeten kunnen. Daarbij staat omschreven welke leerervaring je aan de kinderen kunt aanbieden en wat de rol is van de leraar om het doel bij het kind te bereiken. Stichting Hoedje van Papier heeft een selectie gemaakt van de kerndoelen die raakvlak hebben met haar activiteiten. Per geselecteerd kerndoel heeft zij vervolgens aangegeven wat het kind doet en geeft daarbij handvaten voor de vakkracht om aan dit doel te werken. Een volledige omschrijving en uitwerking van de kerndoelen kun je vinden op http://tule.slo.nl/Nederlands/F-KD-Nederlands.html van SLO en het Expertisecentrum Nederlands.

Kerndoel 1; Kinderen leren informatie te verwerven uit gesproken taal om deze informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• De kinderen luisteren naar taalaanbod via audiovisuele bronnen, verhalen, monologen van bijv. andere deelnemers. • Het voeren van dialogen of groepsgesprekken. • Opvolgen van instructie. • Actie n.a.v. wat ze gehoord hebben (verwerken in een tekening, samenvatten, een verhaal naspelen. • Bediscussiëren van onderwerpen. • Maken van aantekeningen.	• Rondom een thema kun je filmpjes laten zien, fragmenten uit TV programma´s, geluidsfragmenten laten horen, een verhaal voorlezen of bijvoorbeeld zelf een verhaal vertellen over wat je hebt meegemaakt op je werk. Op www.schooltv.nl/beeldbank vind je allerlei filmpjes op thema, die je kunt inzetten binnen de bijeenkomsten. • Tijdens de bijeenkomsten van Wijktijgers zijn veel mogelijkheden om dialogen of groepsgesprekken te voeren. Zo kun je de bijeenkomst starten met bijvoorbeeld het laten vertellen van een bijzondere gebeurtenis van een deelnemer en daar vragen over laten stellen, kinderen elkaar laten interviewen, binnen een redactievergadering een thema bespreken en hoe dit aangepakt gaat worden. Het nabespreken van (straat)interviews, etc. • Binnen jouw bijeenkomst heb je altijd een aantal opdrachten. Om een opdracht goed uit te voeren, is het van belang dat je de opdracht duidelijk uitlegt, liefst stap voor stap, maar is het ook van belang dat deelnemers goed luisteren. Laat bijvoorbeeld iemand herhalen wat de bedoeling van de opdracht is. • Binnen de activiteiten wordt vaak gewerkt met een thema of komen er nieuwsitems aan bod. Met de deelnemers kun je hierover een discussie voeren. Wat vinden zij er nu eigenlijk van en waarom. Wat vinden anderen in de groep of geïnterviewden hiervan? • Het maken van aantekeningen komt met name aan bod tijdens het afnemen van interviews. Je kunt deelnemers ook aantekeningen laten maken in hun schrijfblokje over belangrijke zaken aangaande journalistiek, video of radio. Daarbij laat je hen zelf nadenken wat zij belangrijk vinden.

Kerndoel 2; Kinderen leren zich uit te drukken, bij het geven en vragen van informatie, uitbrengen van verslag, uitleg geven, uitdrukken bij geven van instructie of binnen

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• Kinderen hanteren aanspreekvormen voor bekenden en onbekenden, beleefd verzoeken om informatie of hulp. • Kinderen voeren communicatieve functies uit in institutionele communicatieve situaties, (school, WPB), maar ook daar buiten. 1. Samenwerken in een groepje. 2. Gesprekken in grote en kleine kring. 3. Reageren op commentaar op eigen gespreksbijdrage. 4. (telefonisch) vragen naar informatie of een dienst buiten de institutionele situatie. • Kinderen houden monologen; (persoonlijke) verhalen vertellen, mededeling doen in de groep, een presentatie houden, verslag doen van activiteiten. • Kinderen voeren dialogen met de vakkracht of een groepsgenoot; 1. Tijdens het uitvoeren van taken (elkaar iets uitleggen). 2. Naar aanleiding van de gemaakte opdracht. • Kinderen nemen deel aan polylogen: gesprekken in groepjes en klassikale gesprekken. • De kinderen voeren, eventueel met hulp, (telefoon)gesprekken met openbare instanties in functionele of gesimuleerde situaties. • Kinderen houden een betoog met argumenten.	• Bij het jezelf uitdrukken is het van belang dat er een veilig en stimulerend klimaat is waar de deelnemers durven communiceren. Dit kun je als vakkracht bijvoorbeeld bewerkstelligen door: 1. Afspraken te maken, zoals elkaar uit laten spreken, werken met een “talking stick” (je hebt een attribuut dat rond gaat. Degene die dit attribuut heeft, is aan het woord), niks is raar (elkaar niet uitlachen). 2. Onderwerpen aansnijden, die dicht bij de belevingswereld van de kinderen liggen, waar ze al veel van weten. 3. Zelf meedoen en kinderen uitlokken te reageren. 4. Inzet van werkvormen die kinderen met elkaar in contact brengen. Bijvoorbeeld eerst in een klein groepje een mening vormen en bespreken - Later individueel. • Stimuleren dat kinderen actief deelnemen, bijvoorbeeld door; 1. Stiltes te laten vallen (geef ruimte om na te denken). 2. Niet achter elkaar vragen stellen en zelf minder praten. 3. Open en uitnodigende vragen stellen. • Stimuleren van de kwaliteit van de inhoud van hetgeen de deelnemers zeggen door: 1. Door te gaan op hetgeen iemand zegt. 2. Er gezamenlijk achter proberen te komen wat de betreffende persoon bedoelt.

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
	• Het verzorgen van gesprekken. Dit kun je zowel op groepsniveau als in kleine groepjes doen. Het woordweb geeft bijvoorbeeld een goede aangelegenheid om met de deelnemers in gesprek te gaan over een thema. Waar denk je bij dat thema aan, wat vind je zelf van het thema, wat vinden anderen daarvan. Ook is het mogelijk groepsopdrachten te geven. De groepjes presenteren dit en stellen elkaar vragen, raken in gesprek. • Het verzorgen van drama-activiteiten. In rollenspelen kun je de deelnemers heel goed voorbereiden in het zichzelf voorstellen (bijvoorbeeld een telefoongesprek) of oefenen in het afnemen van een interview. • Het werken met stellingen is prima in te zetten om in kleine groepjes of mogelijk zelfs individueel deelnemers argumenten te laten bedenken waarom ze voor of tegen zijn. Een stap verder kun je proberen een stelling voor te leggen waarin je de ene groep argumenten voor en de andere groep argumenten tegen laat bedenken.

Kerndoel 3; Kinderen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• De kinderen verwoorden hun mening en leggen uit waarom ze iets vinden. • Ze voeren onderhandelende gesprekken, die leiden tot een gezamenlijke oplossing. • De kinderen voeren een gesprek n.a.v. een stelling. • De kinderen geven de reactie op een mening van een ander of informatie die ze aangereikt krijgen en onderbouwen deze ook. • De kinderen vragen naar de mening van anderen. • De kinderen luisteren kritisch naar wat anderen zeggen en halen de kern eruit. • Ze gaan na of iets een mening of een feit is. • De kinderen treden als discussieleider op in een kleine groep, voeren een klassikale discussie, reageren daarbij op de mening van anderen.	• Je kunt hier de deelnemers stapsgewijs meenemen in het vormen en onderbouwen van hun mening. Je kunt hierbij starten door groepjes of individuen hun mening te laten geven over een onderwerp of nieuwsitem en te laten uitleggen waarom ze dat vinden. • Aansluitend kun je hen vervolgens een filmpje of nieuwsbericht laten zien en samen analyseren wat er in het filmpje gezegd wordt. Daarbij kun je onderscheid maken tussen meningen en feiten. Denkt iedereen er nu nog hetzelfde over of verandert de mening. • Door te interviewen kunnen de deelnemers vervolgens ook weer informatie bij anderen inwinnen over het onderwerp. Komen hier nog andere meningen of feiten naar voren?

Kerndoel 4; Kinderen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• Kinderen realiseren zich dat er verschillende soorten teksten zijn (informatief, instructief, verhalend en betogend). • Ze lezen zelfstandig allerlei soorten teksten. • Ze zijn zich er van bewust dat je met verschillende doelen kunt lezen en vinden teksten die bij die doelen passen (bibliotheek, internet, enz.)	• Als vakkracht ga je met name in op nieuwsberichten in de vorm van geschreven tekst of video/radioberichten. Het gaat hier met name om de informatieve kant. • Je kunt hieraan bijvoorbeeld een opdracht verbinden door ze te laten kijken of ze de 5 W's en de H-vraag er uit kunnen halen, laten kijken hoe het nieuwsitem is opgebouwd, enz. Hiermee bereid je hen al voor op de aanpak van het schrijven van eigen teksten of het maken van een video/radioreportage. • Daarnaast kun je de deelnemers bijvoorbeeld vragen een nieuwsbericht over een bepaald thema te zoeken en dat de volgende keer mee te nemen.

Kerndoel 5; Kinderen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• De kinderen ervaren en kennen de verschillende functies die schrijven kan hebben; expressief, communicatief en conceptualiserend. Ze weten dat je verschillende doelen kunt hebben om te schrijven: 1. Voor je plezier of om anderen van te kunnen laten genieten. 2. Om iemand te informeren. 3. Om aan te geven hoe je iets moet doen of maken. 4. Om anderen te laten weten wat je ergens van vindt en/of iemand te overtuigen. • Tijdens de planfase denken de kinderen na over het doel, het publiek en de functie van de tekst. • Ze oriënteren zich op het schrijfonderwerp en maken een opzet voor de inhoud van de tekst. • De kinderen bespreken hun teksten en reflecteren hierop. 1. In tweetallen. 2. In groepjes. 3. De vakkracht bespreekt de tekst met één kind. 4. Klassikaal waarbij de vakkracht de bespreking leidt. • De kinderen presenteren hun tekst of publiceren deze.	• Als vakkracht kun je zorgen voor een stimulerende schrijfomgeving door bijvoorbeeld teksten op te hangen (ook teksten geschreven door de deelnemers), zorgen voor voldoende schrijfmaterialen. Er zijn blokjes, pennen, etc, , maar je kunt de deelnemers ook op grote vellen laten schrijven. • Je kunt er voor kiezen om in eerste instantie het schrijven in een relatief vrije opdracht plaats te laten vinden. Zo kun je bijvoorbeeld een brief maken gericht aan de groep. Iemand uit een ver land beschrijft daar bijvoorbeeld in hoe deze woont of hoe de situatie is m.b.t. het thema dat aan de orde is. De deelnemers sturen dan een brief terug. • Met het schrijven van artikeltjes kun je het meer geleid doen. Zo haal je bijvoorbeeld eerst terug welke vragen zijn gesteld tijdens het interview, wat de antwoorden waren, hoe je een artikel begint, hoe je het afsluit. Je maakt met de deelnemers dus een heel raamwerk voordat je ze laat schrijven. Daarbij kun je de groep ook opdelen waarbij je een groepje het begin laat schrijven, een ander groepje de inhoud en weer een ander groepje het slot. • Het is leuk om enkele kinderen of de groepjes hun tekst voor te laten lezen en daar zelf op te reflecteren of anderen daar vragen over laten stellen. • Wanneer een verhaal opgesplitst wordt in groepjes, kun je als vakkracht deze verhalen samenvoegen en dit de volgende keer laten lezen.

Kerndoel 7; Leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• De kinderen bekijken, samen met de vakkracht, verschillende foto's in kranten of tijdschriften en bespreken wat er op de foto's te zien is; ze gaan daarbij in op verschillen en overeenkomsten. • De kinderen bekijken, samen met de vakkracht, verschillende soorten teksten over eenzelfde onderwerp en praten over de verschillen. • Kinderen vertellen wat ze van een tekst vinden en leren ook dat anderen een andere mening over een tekst kunnen hebben. • De kinderen kijken, met de vakkracht, kritisch naar boodschappen in krant, reclamedrukwerk en op internet en gaan na wat de bedoeling van de auteur is. • De kinderen geven een waardeoordeel over de inhoud van een tekst. • In teksten bekijken wat een mening en een feit is.	• Hier kun je bijvoorbeeld ingaan op beeldtaal. Daarbij kun je kiezen voor foto's bij artikelen, maar kun je ook alleen beeldmateriaal laten zien en daarbij met de deelnemers bekijken welke informatie zij er uit halen. • Met betrekking tot teksten kun je artikelen uit verschillende kranten over hetzelfde nieuwsitem bekijken. Zitten hier verschillen in? Hierbij kun je ook meenemen om te bekijken wat een mening en wat een feit is. • Naar aanleiding van de inhoud van artikelen kun je met de deelnemers bespreken wat zij hier nu van vinden.

Kerndoel 8; Kinderen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• Kinderen maken een werkstuk in de vorm van een informatieposter; aantrekkelijke vormgeving met stukjes tekst en illustraties. • De kinderen schrijven een informatief of betogend verslag op basis van eigen kennis en/of verkregen informatie. • Bij het schrijven zetten kinderen informatie in een bepaalde volgorde en maken een opzet voor een tekst. Welke informatie is het meest belangrijk en hoe kun je die logisch ordenen.	• M.b.t. schrijven kun je hier net als bij kerndoel 5 de deelnemers begeleiden in de opbouw van een tekst om hen vervolgens zelf te laten schrijven. De informatie die ze nodig hebben is veelal verkregen uit gehouden interviews en voorbereiding op het onderwerp. • Als afsluiting kun je met de deelnemers een poster maken van wat er in de afgelopen periode gebeurd is. Hierin kan ook eerder beeldmateriaal van bijvoorbeeld de woordmuur (op een vel papier of bord staan woorden met ondersteunend beeldmateriaal) verwerkt worden.

Kerndoel 9; Kinderen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• De kinderen schrijven veel verschillende soorten teksten met verschillende doelen en voor een divers publiek.	• Het schrijven is hier vooral gericht op uitwerking van interviews en reportages en het voorstellen van de redactie.

Kerndoel 11; Kinderen leren een aantal taalkundige principes en regels

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• Toepassen van spellingsregels m.b.t. 1. Woordsamenstellingen, inclusief tussen n en –s. 2. Spellen van leenwoorden. 3. Werkwoordspelling 4. Woorden met apostrof. 5. Woorden met deelteken (trema, ideeën) en koppelteken (Noord-Brabant). • Kinderen beschikken over hulpmiddelen om spellingwijze op te zoeken of af te leiden, zoals woordenboek, spellingcontrole.	• Als vakkracht kun je niet heel uitgebreid ingaan op spellingsregels. Wel zijn er mogelijkheden om toch aandacht aan spelling en woorden te besteden. Zo kun je woorden opschrijven, zeker als het voor de deelnemers nieuwe woorden betreft of woorden die veel voorkomen. • Bied de deelnemers aan om te vragen hoe je een woord schrijft. • Loop bij het schrijven rond en vraag af en toe aan een deelnemer of je een bepaald woord op die manier schrijft. Als je ziet dat een woord vaak verkeerd geschreven wordt, kun je dat op een bord of vel papier schrijven.

Kerndoel 12; Kinderen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden

Wat leren de kinderen?	Rol van de vakkracht
• De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel. • Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur. • Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende nieuwe woorden bij. • Ze gebruiken nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden. • Ze bespreken onder begeleiding van de vakkracht met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.	• Als vakkracht kun je van te voren bedenken welke woorden je kinderen wilt leren. Binnen het vakgebied zijn er waarschijnlijk behoorlijk wat woorden, die nog niet bekend zijn. • Bied deze woorden aan door ze op te schrijven en te vragen naar de betekenis. • Je kunt de woorden ook visualiseren door er bijvoorbeeld foto's bij te plakken en er zodoende een woordmuur van te maken. • Vraag daarnaast naar de betekenis van woorden, wanneer je het idee hebt dat een bepaald woord niet bekend is.

5.3 Woordenschatontwikkeling

In deze paragraaf willen we nog even iets dieper ingaan op de ontwikkeling van de woordenschat. Dit is een hele concrete vorm van taalontwikkeling, maar het uitbreiden van de woordenschat gaat iets minder vanzelfsprekend dan je zou denken. Om nieuwe woorden te leren volstaat het namelijk niet om een woord één keer te bespreken. Hier is meer voor nodig. Het aanleren van woorden voltrekt zich langs 4 stadia, te weten:

1. Voorbewerken
2. Semantiseren
3. Consolideren
4. Controleren

1. *Voorbewerken*
   Om woorden aan te leren is het noodzakelijk een context te creëren. Daarbij biedt je woorden vaak aan in clusters. Zo'n cluster kan bijvoorbeeld journalistiek zijn, of videocamera. Allerlei woorden die daar dan verband mee houden biedt je in samenhang aan. Dit kun je het beste doen in betekenisvolle contexten, zoals een voorleesactiviteit waarbij interactief wordt voorgelezen. In het aanbod neem je herhaling mee en zorg je er voor dat de kinderen de woorden ook gebruiken. Je kunt dat bijvoorbeeld ook doen door kinderen te laten ontdekken. Zo heeft een camera verschillende functies, die weer een naam hebben. Door de functies te ontdekken en daar de namen aan te koppelen, biedt je deze in een betekenisvolle context aan.

2. *Semantiseren*
   In deze fase ga je woorden nader uitleggen en de betekenis ervan leren ontdekken. Dit gebeurt aan de hand van de 3 'uitjes'
   - Uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren)
   - Uitleggen (vertellen, verduidelijken)
   - Uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord)

3. *Consolideren*
   Dit gebeurt aan de hand van activiteiten waarbij gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis geoefend wordt. Dit kan bijvoorbeeld door een nieuw woord in een zin te gebruiken, woorden te groeperen in een woordweb of het doen van woordspelletjes.
   Daarnaast kun je in gesprekken met kinderen over woorden praten en onderhandelen over de betekenis ervan. In gezamenlijkheid ga je uitzoeken wat een woord kan betekenen.

4. *Controleren*
   Controleren gebeurt aan de hand van controleopdrachten en observaties. Bij de kinderen kun je kijken of zij de woorden kennen en ook gebruiken, bijvoorbeeld in teksten die zij schrijven of tijdens interviews over een thema. Ook kun je mondelinge en schriftelijke woordspelletjes aanbieden waarin de doelwoorden verwerkt zijn.

5.4 Mogelijke resultaten

Net als bij de sociale competenties hebben we ook voor taal op een rijtje gezet welke ontwikkelingen onder normale omstandigheden haalbaar zijn. Onderstaande tabellen dienen als leidraad en kunnen je inzicht geven in waar je naartoe kunt werken en hoe je daarvoor bewuste werkvormen in kunt zetten. Voorbeelden van werkvormen vind je vervolgens terug in bijlage 3.

Workshops van 1 les

- Kinderen kunnen een verhaal v.d. vakkracht kort navertellen.
- Kinderen voeren een eenvoudige opdracht van de vakkracht goed uit.
- Kinderen hanteren beleefde aanspreekvormen/ normaal taalgebruik richting vakkrachten en andere kinderen.
- Kinderen kunnen een klein stukje schrijven, bijvoorbeeld over een onderwerp of over wat ze van de bijeenkomst vonden.
- Met kinderen zijn minmaal 3 nieuw woorden besproken.

Workshops bestaande uit 6 bijeenkomsten

- Kinderen luisteren naar elkaars verhalen en stellen daar vragen over.
- Kinderen kunnen hun mening uitdrukken n.a.v. een stelling.
- Kinderen introduceren zich bij het afnemen van interviews.
- Kinderen kunnen de kern halen uit hetgeen iemand zegt, bijv. tijdens een interview.
- Kinderen weten hoe je een tekst opbouwt.
- Kinderen kennen het verschil tussen een mening en een feit.
- Kinderen verwerken informatie, bijv. door het maken van aantekeningen tijdens een interview of het schrijven van een artikel voor publicatie in een magazine.
- Kinderen hebben minimaal 12 nieuwe woorden geleerd.

Workshops bestaande uit 10 bijeenkomsten

- Kinderen lezen of luisteren naar elkaars verhalen en stellen daar vragen over, geven aan wat ze ervan vinden en vergelijken hun mening met die van andere kinderen.
- Kinderen voeren discussies n.a.v. een thema en vragen door naar de mening van een ander.
- Kinderen introduceren zich bij het afnemen van interviews.
- Kinderen kunnen de kern halen uit hetgeen iemand zegt, bijv. tijdens een interview.
- Kinderen weten hoe je een tekst opbouwt.
- Kinderen kennen het verschil tussen een mening en een feit.
- Kinderen verwerken informatie, bijv. door het maken van aantekeningen tijdens een interview of het schrijven van een artikel voor publicatie in een magazine.
- Kinderen bellen met instanties/personen voor het maken van afspraken voor interviews.
- Kinderen hebben minimaal 20 nieuwe woorden geleerd.

Workshops bestaande uit 20-40 bijeenkomsten

- **Kinderen lezen of luisteren naar elkaars verhalen en stellen daar vragen over, geven aan wat ze ervan vinden en vergelijken hun mening met die van andere kinderen.**
- **Kinderen treden als discussieleider op, bijv. bij de redactievergadering.**
- **Kinderen voeren discussies n.a.v. een thema en vragen door naar de mening van een ander.**
- **Kinderen introduceren zich bij het afnemen van interviews.**
- **Kinderen kunnen de kern halen uit hetgeen iemand zegt, bijv. tijdens een interview.**
- **Kinderen weten hoe je een tekst opbouwt.**
- **Kinderen kennen het verschil tussen een mening en een feit.**
- **Kinderen verwerken informatie, bijv. door het maken van aantekeningen tijdens een interview of het schrijven van een artikel voor publicatie in lokale/wijkkranten.**
- **Kinderen bellen met instanties/personen voor het maken van afspraken voor interviews of om informatie over een onderwerpen te verkrijgen.**
- **Kinderen zijn zich bewust van de spelling van een tekst.**
- **Kinderen hebben minimaal 40 nieuwe woorden geleerd.**

6. HET AANDACHTS-GEBIED MEDIA VERDER UITGEWERKT

6.1. Algemeen

Radio, televisie, journalistiek en fotografie is waar het bij Hoedje van Papier allemaal om draait. De kinderen maken kennis met het vak en leren de basistechnieken om er vervolgens actief mee aan de slag te gaan. Uit ervaring blijkt dat kinderen het heel leuk vinden om met media te werken en dat binnen een groep kinderen iedereen altijd wel iets vindt waar hij of zij graag mee aan de slag gaat.

Omdat de media worden ingezet als middel om actief burgerschap te stimuleren en Hoedje van Papier niet als doel heeft om de kinderen tot professionele journalisten en cameramensen op te leiden, wordt in deze manual de specifieke vaktechnische inhoud van de Wijktijgersprojecten slechts globaal behandeld. Wel vindt Hoedje van Papier het natuurlijk belangrijk dat de kinderen bepaalde basiskennis opdoen op de verschillende vakgebieden. Daarbij is het de bedoeling dat er een goede balans ontstaat, waarbij kinderen vooral in de praktijk bezig zijn en al doende de mogelijkheden van de verschillende media verkennen.

In dit hoofdstuk zetten we een samenvatting van de inhoud per discipline op een rijtje. Uiteraard geldt hier weer dat elke vakkracht vrij is om zijn specialiteit op creatieve wijze in te zetten en dat de groep waarmee je werkt en de tijd die je hebt bepalend zullen zijn voor wat realistisch is.

6.2. Workshop Journalistiek & Fotografie

Tijdens deze workshop maken de leerlingen kennis met de basisprincipes van de geschreven pers. Zij maken zich vaardigheden eigen voor zowel het produceren van geschreven materiaal als het illustreren met digitale foto´s. Ze leren uit welke onderdelen een krant bestaat, maken zich verschillende vormen van tekstschrijven eigen, doen onderzoek, oefenen interviewtechnieken en de basistechnieken van de (digitale) fotografie en passen deze toe in de praktijk. Kinderen worden via verschillende creatieve schrijfoefeningen aangemoedigd om hun gedachten om te zetten in woorden.

De leerlingen nemen zelf beslissingen ten aanzien van de thema´s waarmee gewerkt gaat worden en werken deze in groepjes uit, waarbij zij zelf betrokken zijn bij het gehele proces van onderzoek via het internet en op straat, interviews, uitwerken van een artikel en het verzorgen van illustraties in de vorm van foto´s. Een groot gedeelte van de lessen zal daarom bestaan uit praktijklessen buiten het leslokaal, o.a. in de vorm van uitstapjes naar verschillende instanties en culturele instellingen en het interviewen op straat.

Hoewel de lessen met name bestaan uit praktische oefeningen en opdrachten, zal de cursus ook een theoretisch gedeelte bevatten. Tijdens dit theoretische gedeelte zal aandacht worden besteed aan de volgende thema´s:

Geschreven journalistiek:

- Analyse van de verschillende communicatiemiddelen;
- Verschillende soorten artikelen, zoals interviews, reportages, nieuwsberichten, colums/ blogs;
- Hoe bereid je een interview voor?
- Tekstschrijven, redactie;
- Gebruik van een digitale opnamerecorder.

Digitale fotografie:

- Techniek: gebruik van de camera;
- Journalistieke fotografie;
- Licht & schaduw;
- Compositie, kader;
- Vertel het met beeld: een fotostrip/beeldverhaal maken.

Het eindresultaat van deze workshop is de productie van het geschreven materiaal en foto´s voor de uitgave van een eigen magazine in gedrukte vorm. In het geval van de Wijktijgerpersbureaus zijn contacten gelegd met de plaatselijke geschreven pers om kinderen de kans te geven in bestaande persuitingen hun stem te laten horen, zodat de kinderen actief kunnen participeren binnen de wijk en de maatschappij.

6.3. Workshop Video

Tijdens deze workshop maken de leerlingen kennis met de verschillende aspecten die betrekking hebben op de productie van audiovisueel materiaal. Kinderen leren brainstormen om vervolgens een idee of boodschap om te zetten in een eenvoudig script en vanuit dit script met beelden en geluid dit te vertalen naar een audiovisueel eindproduct. Dit kan bijvoorbeeld een eigen tv-programma zijn dat ook echt op de TV kan komen en in ieder geval op de eigen site kan worden geplaatst. Er wordt met name gewerkt aan reportages, aangezien deze zich het best lenen voor het stimuleren van actief burgerschap.

Ook deze workshop zal bestaan uit een combinatie van theoretische lessen en praktijkoefeningen. De theoretische lessen zullen echter beperkt blijven tot de noodzakelijke kennis die vervolgens direct in de praktijk toegepast zal worden. Er zal met name aandacht worden besteed aan het brainstormen, het uitwerken van een script en het werken met een digitale videocamera. Tijdens het theoretische gedeelte zullen de volgende thema´s naar voren komen:

- Verschillende vormen van film: fictie, reportage, documentaire, interviews, videoclips;
- Gebruik van de camera;
- Kader, licht, zoom;
- Vertalen van een idee naar een bruikbaar script;
- Verschillende taken binnen een productie: camera, geluid, research/redactie, commentaarstem/interviewer, presentatie.

Na het gezamenlijk bepalen van het genre en het thema, het schrijven van een script en het verdelen van de verschillende taken, zullen de

leerlingen in de praktijk vormgeven aan hun productie. De verschillende deelnemers zullen een specifieke rol vervullen binnen het productieproces. Een groot gedeelte van de lessen zal zich daarom buiten het leslokaal afspelen. De leerlingen zullen aan de slag gaan met de camera, microfooninterviews en research.

Het eindresultaat van deze workshop is een audiovisuele productie die zal worden uitgezonden op een lokale en/of landelijke televisiezender of geplaatst zal worden op de eigen website.

6.4. Workshop Radio

Tijdens de workshop radio maken de leerlingen kennis met de verschillende aspecten die betrekking hebben op de productie van audiomateriaal. De kinderen worden begeleid in het aanleren hoe zij een idee of boodschap om kunnen zetten in een script en daarna in een daadwerkelijk eindproduct. De kinderen leren om goede onderwerpen te kiezen door te brainstormen. Er worden invalshoeken geformuleerd en er wordt besloten welk onderdeel van het onderwerp wordt belicht. Ook wordt er nagedacht over wie hierover geïnterviewd kan worden en waar. Vervolgens gaan de leerlingen zelf aan de slag om over de onderwerpen reportages maken.

Ook de radioworkshop zal bestaan uit een combinatie van theoretische lessen en praktijkoefeningen. De theoretische lessen zullen ook bij deze workshop beperkt blijven tot de noodzakelijke kennis die vervolgens direct in de praktijk toegepast zal worden. Er zal met name aandacht worden besteed aan het brainstormen, het uitwerken van een script en het werken met een opnameset. Tijdens het theoretische gedeelte zullen de volgende thema´s naar voren komen:

- Gebruik van de opnameset;
- Vertalen van een idee naar een bruikbaar script;
- Opbouw van een reportage (intro, outro, achtergrondgeluiden, etc);
- Interviewtechnieken.

Voordat de kinderen de straat op gaan of op bezoek gaan bij een instantie, leren de kinderen interviewtechnieken en maken zelf de afspraken en stellen tijdens deze afspraken inventariserende vragen. Ook een goede intro en outro tekst waarin de interviewer zich voorstelt, vertelt waar de reportage over gaat en waar die persoon ‘staat’ zijn belangrijk en denken de kinderen na over ondersteunende achtergrondgeluiden, bijvoorbeeld geluidsfragmenten van kneedmachines en klanten die in de winkel afrekenen als achtergrondgeluiden bij een interview met de bakker.

Het werken met een opnamesetje vormt een belangrijk onderdeel van de workshop. Hoe wordt het setje goed gebruikt voor een optimaal audioresultaat? Er wordt aandacht besteed aan stemgeluid en articulatie waardoor het voor de luisteraar verstaanbaar is. Het werken met specifieke computerprogramma’s (Adaucity of Dalet) die bij de radio gebruikt worden, vormen ook een belangrijk deel van deze workshop, voor zover dit technisch mogelijk is. De programma’s waarmee de leer-

lingen kennis maken, hebben voornamelijk betrekking op het monteren van een radio-uitzending en hoe je zo'n uitzending bijvoorbeeld kan opleuken met muziek of andere effecten.

Soms mogen de kinderen aan het eind van de workshop een echte studio bezoeken. De eindproducten die de leerlingen maken, zoals een eigen radio-uitzending, worden ook vaak live op de radio uitgezonden. Sommige producten, zoals interviews of reportages die ze live hebben afgenomen, worden ook op de website geplaatst van de radiozender, natuurlijk op de site van Hoedje van Papier en eventueel op andere interessante websites. De kinderen schrijven een begeleidende tekst op het internet waarin achtergronden en context worden omschreven, zodat het geluidsfragment meteen kan starten met een prikkelende quote.

7. ROL VAN DE VAKKRACHT

7.1 Verantwoordelijkheid van de vakkracht

De activiteiten van Hoedje van Papier hebben voor een groot deel dankzij de inbreng en het enthousiasme van de vakkrachten een vorm aangenomen die door zowel de kinderen als andere betrokkenen als erg leuk en leerzaam wordt ervaren. Hoewel Hoedje van Papier het kader aangeeft waarbinnen deze activiteiten worden opgezet en de doelstellingen voor een groot gedeelte bepalen hoe de activiteiten eruit zien, is het de inbreng van de vakkracht in de vorm van vakkennis, creativiteit maar vooral ook de relatie met de kinderen, die een activiteit tot een succes maakt. Een enorme verantwoordelijkheid!

7.2 Begeleiding door vrijwilligers

Omdat wij begrijpen dat het niet eenvoudig is om in je eentje een groep van 10 tot 15 kinderen te begeleiden, zorgt Hoedje van Papier voor begeleiding in de vorm van vrijwilligers. De bedoeling is dat de meeste vrijwilligers afkomstig zijn van hogescholen waar zij een relevante opleiding volgen, bijvoorbeeld pedagogiek of CMV (cultureel maatschappelijk werk). Met hun achtergrond kunnen zij een belangrijke bijdrage leveren, o.a. door het bijhouden van de presentielijsten, maar natuurlijk ook door aandacht te geven aan de kinderen, helpen met orde handhaven en het aan de slag gaan met een groepje kinderen, terwijl jij als vakkracht met een ander groepje aan het werk bent. Ook kunnen de vrijwilligers meehelpen met het voorbereiden van de lessen door het bedenken van werkvormen, excursies en andere activiteiten.

Omdat de rol van de vrijwilligers erg belangrijk is, zullen zij vanuit Hoedje van Papier worden begeleid. Zij krijgen van tevoren een training en worden ook tussendoor regelmatig geëvalueerd. Ook is het belangrijk dat je als vakkracht voorafgaand aan de workshop de tijd neemt om een aantal belangrijke zaken met de vrijwilliger door te nemen, zoals het lesplan, de taakverdeling en de verwachtingen die je van elkaar hebt. Ook na de lessen is het handig om even na te praten en te evalueren. Juist als bijvoorbeeld de stagiairs vanuit hun opleiding de opdracht meekrijgen de ontwikkeling van sociale competenties te evalueren, kunnen zij vanuit die rol een belangrijke bijdrage leveren en ideeën geven voor werkvormen die hieraan bijdragen.

7.3 Wat verwacht Hoedje van Papier van de vakkrachten & vrijwilligers?

7.3.1 Opstelling

Omdat de doelstellingen van Hoedje van Papier erop gericht zijn om de participatie van kinderen te bevorderen, is een bepaalde opstelling van de vakkracht en vrijwilliger nodig: zij kauwen niet zomaar alles voor, maar ondersteunen de kinderen juist in het zelf doen. Je motiveert kinderen en je geeft ze de bagage mee om de juiste vragen te stellen, opties af te wegen, oplossingen te zoeken en beslissingen te nemen. Als vakkracht of vrijwilliger moet je dus in staat zijn om kinderen de vrijheid te geven om zelf invulling te geven aan (een gedeelte van) jouw activiteit. Dat betekent dat je soms het perfecte plaatje wat je hebt van het gewenste eindresultaat ook moet kunnen loslaten.

Maar, dat kinderen worden aangemoedigd zelf een actieve rol te spelen, wil niet zeggen dat zij het helemaal voor het zeggen hebben. Burgerschap heeft twee kanten; kinderen moeten bereid zijn om verantwoordelijkheid te geven én te nemen. Dat kunnen kinderen spelenderwijs leren en daar moet je dan ook met hen over reflecteren: hoe hebben we het opgelost en wat vinden we ervan? Kinderen leren daarbij van de ervaring van volwassenen. Zij hebben veilige grenzen nodig, waarbinnen zij kunnen en durven experimenteren. Kinderen met een grote mond, die geen rekening met anderen houden, moet je als vakkracht of vrijwilliger aanspreken op hun gedrag, anders leer je ze niets.

Kinderen hebben weinig respect voor volwassenen die geen standpunten durven in te nemen en die alsmaar bezig zijn met aardig zijn. Als vakkracht of vrijwilliger heb je dus ook een voorbeeldrol, geef je tegenwicht en stel je grenzen.

7.3.1 Je eigen competenties

Aangezien jij als vakkracht of vrijwilliger een voorbeeld moet geven aan de kinderen met wie je werkt, is het belangrijk dat je bewust bent van jouw eigen houding. Je kunt een kind bijvoorbeeld niet aanspreken op zijn manier van communiceren, als je zelf eigenlijk niet altijd even goed luistert of de kinderen niet altijd uit laat praten als ze aan het woord zijn. Het is daarom handig om voor jezelf te bepalen hoe jij ervoor staat wat betreft de competenties waar je mee wilt gaan werken.

Om je vast op weg te helpen, hebben we in bijlage 5A een vragenlijst bijgevoegd waarmee je kunt meten hoe het staat met jouw zelfvertrouwen. Door deze vragenlijst zelf in te vullen, zul je merken dat je bewust wordt van wat zelfvertrouwen eigenlijk inhoudt en in welke aspecten je zelf nog verder kunt groeien. Ook zou je kunnen nagaan hoeveel ruimte jij als vakkracht of vrijwilliger bijvoorbeeld biedt voor de inbreng van de kinderen zelf of hoeveel aandacht jij schenkt aan de verschillende meningen die in de groep kunnen bestaan. Luister je goed naar iedereen en stel je stimulerende vragen? Heb je voldoende geduld om de kinderen zelf te laten ontdekken of ben je iemand die liever alles zelf in de hand houdt?

Merk je dat je hier nog vragen over hebt, of wil je je eigen competenties verder onderzoeken of ontwikkelen, geef dat dan aan. Wij kunnen daar dan tijdens supervisiebijeenkomsten en/ of trainingen aandacht aan besteden.

7.3.2 Gebruik van formats

Om ervoor te zorgen dat onze activiteiten herkenbare Wijktijgeractiviteiten zijn en om een goede aansluiting tussen de verschillende activiteiten en vakkrachten te garanderen, is het belangrijk dat je de formats uit deze manual gebruikt. Op die manier hebben we een duidelijk gezicht naar buiten toe en weet iedereen precies wat hij van ons kan verwachten. Deze formats helpen je bovendien om je lessen goed te plannen en te evalueren.
Het gebruik van de formats is verplicht, maar laat nog genoeg ruimte over om zelf invulling te geven aan je activiteiten en er al je creativiteit in kwijt te kunnen. De volgende formats vind je terug in onze manual:

- Lesplan, inclusief presentielijst, zie hoofdstuk 8/ bijlage 1;
- Lesvoorbereidingsformulier, zie hoofdstuk 8/ bijlage 2;
- Evaluatieformulieren, zie hoofdstuk 9/ bijlage 4.

We verwachten dat je deze formats na afloop van de workshop bij ons inlevert. We zullen ervoor zorgen dat jullie allemaal een digitale versie van de verschillende formats ontvan-

gen, zodat jullie ze per e-mail naar ons kunnen versturen.

- Als laatste vind je in bijlage 7 van deze manual de handleidingen voor het aanleveren van de eindproducten van de workshops: het magazine in het geval van de workshop journalistiek of een DVD in het geval van de workshop radio en tv.

7.4 Wat biedt Hoedje van Papier?

We begrijpen dat het gebruik van de formats en het evalueren van de workshops niet altijd even gemakkelijk is en vooral in het begin misschien nog veel tijd kost. Ook zullen jullie waarschijnlijk veel vragen hebben en zal het één en ander nog moeten worden bijgeschaafd naar aanleiding van jullie ervaringen in de praktijk. Wij hebben jullie inbreng daarbij hard nodig!

Tegelijkertijd zullen wij vanuit Hoedje van Papier meer aandacht besteden aan de begeleiding van vakkrachten en vrijwilligers. Deze manual met informatie en formats is daar het begin van.

Voordat je aan de slag gaat, zal Hoedje van Papier de nodige aanvullende informatie meegeven. Zo ontvang je het lesplan zoals dat ook aan de scholen wordt gestuurd, met daarin o.a. informatie over de school, contactpersoon en de kinderen (zie hoofdstuk 7). Ook zullen wij informatie toesturen over de ruimte en de apparatuur die je tot je beschikking hebt op de school/ het wijkgebouw waar je aan de slag gaat, de regels die er gelden en of de mogelijkheid bestaat om zelf eten en drinken mee te nemen voor de kinderen (op sommige scholen is dit geen probleem, op andere scholen hebben ze liever niet dat je dat doet). Uiteraard ontvang je van Hoedje van Papier ook een contract. In bijlage 6 vind je de standaardcontracten zoals die voor een workshopreeks van 6 weken zullen worden gebruikt.

Ook zal iemand van Hoedje van Papier regelmatig de workshops en de Wijktijgerpersbureaus bezoeken, met de vakkrachten en vrijwilligers evalueren en eventueel tips meegeven en helpen met het zoeken van nieuwe werkvormen, mocht je een lastige groep hebben en/of moeite met enthousiasmeren of orde houden. Natuurlijk kun je ook altijd zelf een afspraak maken om langs te komen, mocht je daar behoefte aan hebben.

Bij Hoedje van Papier kunnen jullie bovendien op kantoor terecht om de lesplannen van andere vakkrachten in te zien of om boeken en ander materiaal in te zien en eventueel te lenen. Op die manier kun je nieuwe ideeën opdoen en zien wat andere vakkrachten hebben gedaan en wat bij hen wel of niet goed werkte. Ook zullen wij vanuit Hoedje van Papier regelmatig trainingsdagen en intervisiebijeenkomsten blijven organiseren. Uiteraard horen wij graag van jullie hoe wij het werk voor jullie nog leuker en makkelijker kunnen maken, dus laat ons zeker jullie ideeën en suggesties horen, dan gaan wij daarmee aan de slag!

8. HET LESPLAN

8.1 Algemeen

Hoedje van Papier wil graag dat haar vakkrachten werken met zogenaamde lesplannen. Kort samengevat staat in een lesplan over een periode van 6, 10 of 20-40 weken omschreven 'met welk doel en op welke wijze' je de lessen gaat vormgeven. Steeds meer scholen en andere partners vragen Hoedje van Papier om een lesplan wanneer zij met ons in zee gaan. Logisch ook; steeds meer scholen willen dat een lessenserie meer is dan alleen leuk tijdverdrijf. De lessen dienen steeds vaker een bijdrage te leveren aan het behalen van doelstellingen, zoals het verbeteren van sociale competenties of het bevorderen van cognitieve prestaties. Middels een lesplan kan voorafgaand bekeken worden of dit het geval is.

Qua marketing oogt het daarnaast ook professioneel; het geeft weer dat een organisatie goed nadenkt over wat zij wil bereiken.
Maar ook jij als vakkracht hebt grote voordelen van een lesplan. Een aantal voorbeelden:

- Voorafgaand een lesplan maken, zorgt ervoor dat je goed voor ogen hebt en blijft houden wat je wilt bereiken met een lessenreeks. Zeker bij langere cursussen is dit van belang, omdat het gevaar op de loer ligt, dat je het uiteindelijke doel van de lessen, namelijk actief burgerschap bij kinderen, in de loop van de cursus uit het oog verliest;

- Met een lesplan zul je eerder bewuste keuzes maken voor werkvormen die een bijdrage leveren aan het doel dat je voor ogen hebt met de les(sen); Het maakt dus duidelijker welk doel je lessen dienen, zodat je betere keuzes kunt maken voor de invulling hiervan;

- Een kant en klaar lesplan scheelt je in de voorbereiding van lessen een hoop tijd. Je weet immers waar je naar toe werkt;

- Bij ziekte kan iemand de les gemakkelijker overnemen;

- Een lesplan maakt het gemakkelijker om je lessen te evalueren. Doordat je met jouw lesplan bepaalde doelen voor ogen hebt, kun je na afloop ook bekijken of deze doelen zijn bereikt. Daaruit kun je opmaken wat wel gelukt is en je mee kunt nemen naar de volgende lessenreeks en wat niet behaald is, hetgeen je in het vervolg anders kunt doen;

- Je kunt gebruik maken van lesplannen van collega's wanneer je start met een nieuwe cursus om ideeën op te doen.

8.2. Opzet en gebruik van het lesplan

We verwachten geen volledig, van les tot les, uitgewerkt lesplan, voordat jouw lessenreeks überhaupt begonnen is. Uit ervaring is gebleken dat een te gedetailleerd lesplan meestal na één les in de prullenbak belandt. Pas in de praktijk, als je de groep een beetje kent, kun je namelijk inschatten wat er allemaal echt mogelijk is. Het lesplan is daarom een globaal plan dat geldt als leidraad, dat helpt om je goed voor te bereiden, je doelstellingen in de gaten te houden en achteraf te evalueren. Omdat het globale lesplan in principe voor iedere workshop hetzelfde is, zal Hoedje van Papier een standaard lesplan opsturen naar de scholen. In bijlage 1 vind je voorbeelden van de lesplannen, zoals die door Hoedje van

Papier naar de scholen gestuurd worden. Uiteraard kunnen we deze standaard lesplannen voor speciale opdrachten aanpassen.
De bedoeling is dat jullie dit lesplan vanaf de eerste les, waarin jullie kennismaken met de groep, zelf zullen aanvullen. De lesvoorbereidingsformulieren vormen vervolgens een verdere uitwerking van jouw lesplan per les. In paragraaf 4.3. komen we hier uitgebreider op terug. Een lesplan bestaat uit een aantal thema's:

Onderdelen in lesplan:	
Algemene informatie	• **naam cursus** • **aantal lessen** • **omschrijving doelgroep + maximum aantal deelnemers (bijv. van dezelfde school of verschillende scholen, leerlingen uit 1 klas of, meerdere klassen, leeftijd, sekse)** • **data + tijdstippen lessen** • **naam en adres van de leslocatie** • **contactgegevens vakkracht** • **contactgegevens contactpersoon school/andere organisatie** • **bijzonderheden**
Omschrijving doel cursus	**Omschrijving van datgene wat je wilt bereiken met een workshop/ cursus** • **Met betrekking tot sociale competenties:** **Tijdens Wijktijgers@school/ het Wijktijgerpersbureau zal er speciaal aandacht worden besteed aan de ontwikkeling van sociale competenties die bijdragen aan het stimuleren van actief burgerschap van de kinderen. Het gaat daarbij met name om de volgende competenties:** • **Samen werken met anderen aan een gezamenlijk doel (creëren groepsgevoel);** • **Een ondernemende houding aannemen;** • **Problemen/ ideeën/ doelen/ voorstellen uitdrukken, van jezelf en van anderen (PIDV's afgekort);** **Na de eerste les(sen) zal, afhankelijk van de groep, worden vastgesteld aan welke competenties de meeste aandacht zal worden besteed. Doel van de workshop is uiteindelijk om betrokkenheid van de kinderen te stimuleren bij datgene wat zich in hun directe omgeving afspeelt en hiermee actief aan de slag te gaan.** • **Vakinhoudelijke doelstellingen**

	Afhankelijk van de workshop die je geeft, wordt hier aangegeven wat de kinderen minstens leren over film & tv, radio maken of journalistiek & fotografie. **Ook wordt aangegeven naar welk concreet eindresultaat je toewerkt met de kinderen, bijvoorbeeld een magazine, filmpje of radio-uitzending.**
Omschrijving lesoverzicht	**Hier wordt een globale omschrijving gegeven van wat er tijdens je lessen gaat plaatsvinden en wat je aan het eind van elke les bereikt wilt hebben.** **Een voorbeeld:** **Eerst wordt er aandacht besteed aan interviewtechnieken en vervolgens gaan de kinderen deze op straat oefenen. Aan het einde van de les weten de kinderen hoe ze een interview moeten voorbereiden en waar ze tijdens het interview op moeten letten.** **De eerste les bestaat uit vaste onderdelen die altijd terugkomen (zie bijlage 1) en de afsluiting is altijd een eindpresentatie.**
Evaluatie	**Korte omschrijving hoe de lessen worden geëvalueerd (zie hoofdstuk 9)**

Bovenstaande onderdelen worden in eerste instantie door Hoedje van Papier ingevuld. In bijlage 1 vind je per discipline een globaal lesplan dat door Hoedje van Papier voorafgaand aan jouw workshop aan de scholen wordt opgestuurd en dat voor jullie als uitgangspunt geldt. Gedurende de workshop zul je het standaard lesplan steeds meer aanpassen aan jouw specifieke workshop, afhankelijk van je groep, de sociale competenties die je wilt gaan ontwikkelen en de thema's die vanuit de kinderen worden voorgesteld of die actueel zijn in de wijk waar je actief bent.

Na afloop van Wijktijgers@school/het Wijktijgerpersbureau kun je het lesplan bovendien aanvullen met de volgende informatie:

Resultaten	**Korte omschrijving van de bevindingen na afloop van de gehele workshops**
Presentielijst	**Lijst met namen van kinderen die deelnemen per les**

8.3. Een lesvoorbereidings-formulier

Een belangrijk onderdeel, als uitwerking van het lesplan, is het lesvoorbereidingsformulier. Hierin staan jouw doelstellingen per les en de werkvormen die je gaat gebruiken verder uitgewerkt. Het lesvoorbereidingsformulier is vooral voor jezelf bedoeld en helpt je jouw lessen goed voor te bereiden. Tegelijkertijd maakt het formulier het achteraf makkelijker om de workshop en de gebruikte werkvormen te evalueren. Daar heb je niet alleen zelf veel aan, maar ook je collega's! Het lesvoorbereidingsformulier zul je per les invullen, afhankelijk van de groep, de competenties waar je aandacht aan wil besteden, de voortgang van de geplande activiteiten en de interesses die tijdens de lessen naar voren komen.

In bijlage 2 vind je een format van het lesvoorbereidingsformulier en een voorbeeld voor les 1 dat je helpt deze eerste les zorgvuldig voor te bereiden. Uiteraard geldt dit als handig handvat en ben je zelf vrij in de keuze van je werkvormen.

Wat betreft de eerste les; daar heeft Hoedje van Papier al een opzet voor gemaakt, zodat je in ieder geval makkelijk van start kunt met Wijktijgers@school of het Wijktijgerpersbureau. Tijdens deze eerste les dienen een aantal standaardzaken aan bod te komen, die van belang zijn voor het verdere verloop van de gehele workshopreeks. Naast de kennismaking met de kinderen en het introduceren van het gehele programma, zul je bijvoorbeeld ook afspraken met elkaar maken over hoe je te werk gaat.

Hieronder volgt vast een kort overzicht van onderdelen waar een in de basis goede les in ieder geval uit bestaat:

Welkom aan de kinderen	• herkenbaar terugkerend welkom • oog voor alle kinderen
Terughalen vorige les	• wat hebben we de vorige les gedaan? (Laten vertellen door de kinderen) • wat ging goed, wat kon beter? (Vooral qua gedrag/groepsgevoel. Dit kun je als vakkracht zelf doen. Aan het eind van de les kun je de kinderen zelf laten vertellen wat zij van het verloop van de les vonden) • bespreken eventueel huiswerk
Doel en programma van de les aangeven	• op bord/flap-over (Is zichtbaar en kan steeds naar worden terugverwezen) • bespreken programma
Korte groepsinstructie per deel van het programma	d.m.v. beeldmateriaal - flap-over- symbolen - voordoen met kinderen
Nagaan of de kinderen groepsinstructie hebben begrepen	aanpassen/herhalen instructie wanneer deze niet is begrepen
Klassikale verwerkingsopdracht	• aanpassen/herhalen instructie wanneer blijkt dat kinderen de instructie niet hebben begrepen. • mogelijkheid tot differentiatie in verwerkingsopdrachten
Verwerkingsopdracht in groepjes	• aanpassen/ herhalen instructie wanneer blijkt dat kinderen de instructie niet hebben begrepen. • mogelijkheid tot differentiatie in verwerkingsopdrachten
bespreken resultaten groepswerk	• oog voor alle groepen • naast inhoud ook gedrag bespreken
Evalueren van de les	op inhoud van de les/ gedrag van kinderen (Laat de kinderen hier zelf verwoorden wat zij van de les vonden en hoe er volgens hen gewerkt is. Geef hier zelf extra aandacht aan de competenties waar jij binnen het lesplan voor deze specifieke groep de nadruk op legt. Geef zelf dus uiteindelijk ook terug hoe jij de les hebt ervaren)
Aankondigen wat er de volgende keer gaat komen	eventueel huiswerk meegeven
Officieel afsluiten van de les	• herkenbaar terugkerende afsluiting • oog voor alle kinderen

8.4 Ja maar…

Veel vakkrachten hebben mogelijk ook hun bedenkingen over dergelijke lesplannen en lesvoorbereidingsformulieren. Mogelijke vragen die kunnen rijzen zijn:

1. *Kost het mij niet heel veel tijd?*

   Hoedje van Papier gebruikt een standaard format dat zo min mogelijk tijd kost om in te vullen. Daarnaast zal het vaak niet nodig zijn om per cursus een nieuw lesplan te maken. Per cursus zul je slechts vaak nuanceringen aanbrengen in al bestaande lesplannen. Daarnaast zijn wij ervan overtuigd dat de investering die je doet in het maken van een lesplan gemakkelijk wordt terugverdiend met de voordelen die jijzelf en Hoedje van Papier ermee kunnen opdoen op langere termijn.

Een voorbeeld:
Een vakkracht gespecialiseerd in film gaat dit schooljaar 4 workshops geven (2 van 6 weken en 2 Wijktijgerpersbureaus). De basis om filmen onder de knie te krijgen is in elk van de cursussen hetzelfde en werkvormen die goed werken in de ene cursus kunnen gebruikt worden in de andere cursus. Bij het maken van het lesplan kopieert hij dus ook grote delen uit eerder uitgevoerde lesplannen.

2. *Beperkt het mij niet in de mogelijkheden om waar nodig lessen aan te passen?*

   Nee, een lesplan is en blijft een ‘plan’. En een plan kan worden bijgesteld! Wanneer blijkt dat bepaalde werkvormen niet aanslaan of kinderen graag aan de slag willen met een ander thema, dan mag je zelf de ruimte creëren om het lesplan aan te passen. Zolang het maar wel aansluit bij de uiteindelijke doelstellingen die je met de cursus voor ogen hebt. Juist daarom heeft Hoedje van Papier gekozen voor een opzet die globaal genoeg is om deze zelf tijdens de workshop verder aan en in te kunnen vullen en je daar flexibel mee om kunt gaan.

Een voorbeeld:
Dezelfde vakkracht als hierboven heeft tijdens zijn tweede cursus een groep kinderen die veel angst heeft om voor de camera te staan. Dit probleem moet eerst de wereld uit om verder te kunnen. Daarom besluit de vakkracht om een les te wijden aan speciale oefeningen om deze angst te verminderen. Binnen het format omtrent het lesplan bestaat er nog genoeg ruimte om dit plan aan te passen.

3. *Waar blijft de inbreng van kinderen en jongeren op het moment dat ik van te voren alles vastleg in een lesplan?*

   In het merendeel van de lesplannen zal als het goed is de ‘eigen inbreng van kinderen stimuleren’ als belangrijke doelstelling zijn opgenomen. Dit past immers binnen het plaatje van actief burgerschap. De keuze van werkvormen en jouw houding als vakkracht zijn leidend binnen de mogelijkheden om de inbreng van kinderen te vergroten.

Een voorbeeld:
De vakkracht film en video laat kinderen van het begin af aan zelf thema's kiezen waar zij mee aan de slag gaan voor de camera. Wanneer de kinderen de basisstappen van het interviewen en filmen door veel oefenen onder de knie hebben, brengt de vakkracht het vooraf vastgestelde thema ' jong en oud samen gelukkig in de wijk' uitgebreid aan de orde. Daarbij vergeet hij de inbreng van kinderen niet. De kinderen bedenken met elkaar: wat vinden we van dit thema, wat weten we er nog niet van, waar zijn we nieuwsgierig naar? Hoe gaan we ermee aan de slag? Soms vinden de kinderen dit ook wel lastig: dan geeft de vakkracht enkele suggesties waarna de kinderen vrijwel altijd wel weer op andere ideeën komen of aan de slag gaan met 1 van de suggesties.

4. *Kunnen we onze eigen creativiteit nog wel kwijt?*

   Ja, wij zijn ervan overtuigd dat de kracht van Hoedje van Papier voor een groot gedeelte schuilt in de creatieve en frisse inbreng van de vakkrachten. Vandaar dat er in het lesplan met name aandacht wordt besteed aan het plannen van doelstellingen en werkvormen op het gebied van sociale competenties en betreffende de specifieke doelstellingen per discipline (journalistiek & fotografie, radio en film). Wat betreft de creatieve invulling van de activiteiten en thema's rekenen we juist op jullie inbreng!

8.5. Gebruik formats

Zoals eerder al werd aangegeven, zal Hoedje van Papier in eerste instantie een globaal lesplan opsturen naar de scholen. Vervolgens is het de bedoeling dat jullie deze zelf naar eigen inzicht aanpassen. Aan het eind van jouw workshop/Wijktijgerpersbureau ontvangen wij graag het aangevulde lesplan waaraan je vervolgens de resultaten die bereikt zijn en de lesvoorbereidingsformulieren, presentielijst en evaluatieformulieren (zie hoofdstuk 9) toevoegt.

In bijlage 1 en 2 vind je de formats en ingevulde voorbeelden terug voor het lesplan en het lesvoorbereidingsformulier. Aangezien het voor iedereen makkelijker is om alles digitaal in te vullen en te versturen, zullen we iedereen bovendien een digitaal exemplaar van het format toesturen.

9. EVALUEREN

9.1 Algemeen

Hoedje van Papier vindt het belangrijk om haar activiteiten te evalueren. Met een goede evaluatie kunnen we meten of de organisatie goed verlopen is, of iedereen tevreden is en of we de gewenste resultaten bereiken. Dat is niet alleen belangrijk om ons eigen werk goed te doen, maar ook om aan belangrijke samenwerkingspartners, zoals scholen, deelgemeenten, fondsen en woningcorporaties, maar ook aan ouders, buurtgenoten en andere betrokkenen te laten zien dat Hoedje van Papier een belangrijke bijdrage kan leveren aan het welzijn van kinderen. Als laatste, en misschien wel allerbelangrijkste, is evalueren belangrijk omdat we willen weten of de deelnemende kinderen onze activiteiten leuk vinden en als zinvol beschouwen. Zij zijn tenslotte de hoofdrolspelers bij Wijktijgers!

Ook voor jezelf als vakkracht is evalueren belangrijk. Evalueren helpt je om jezelf te ontwikkelen en je werk te verbeteren. Als je bewust bent van wat wel en wat niet goed werkt in je lessen, kun je deze informatie meenemen naar de volgende workshop en daarmee wordt je werk elke keer een stukje makkelijker en leuker.

Bij het evalueren van haar activiteiten maakt Hoedje van Papier onderscheid tussen:

1. Een evaluatie van de organisatie en de samenwerking met scholen en kinderorganisaties;

2. Een evaluatie ten aanzien van de inhoud en doelstellingen van het project;

Met evalueren zou Hoedje van Papier de indruk kunnen wekken dat zij wil controleren of je als vakkracht je werk wel goed doet of dat de kinderen zich wel goed genoeg ontwikkelen. Niets is minder waar: evalueren is niet hetzelfde als controleren, aan de resultaten wordt geen waardeoordeel verbonden.
De resultaten van een evaluatie kunnen ons wél inzicht bieden of we de juiste koers varen: dragen de activiteiten bij aan onze doelstellingen? Evalueren helpt ons in te zien welke werkvormen wel of niet werken, wat we een volgende keer beter zouden kunnen doen of wat juist succesvol was en we dus zouden kunnen herhalen.

In de volgende paragrafen zullen beide typen evaluaties verder worden toegelicht.

9.2 Evaluatie van de organisatie en de samenwerking met scholen en kinderorganisaties

Voor het welslagen van onze activiteiten is het belangrijk dat de organisatie goed verloopt en dat iedereen tevreden is over de coördinatie tussen de verschillende betrokkenen.

Aan het eind van elke workshop of Wijktijgerpersbureau zullen we de vakkrachten en scholen dus verzoeken een vragenlijst in te vullen met vragen ten aanzien van:

- De informatie die van tevoren beschikbaar was voor scholen (bijvoorbeeld: het lesplan, contactgegevens vakkracht, data van de activiteiten, etc.);
- De informatie die van tevoren beschikbaar was voor vakkrachten (bijvoorbeeld: data, gegevens over de kinderen, de locatie en beschikbare apparatuur, etc.);
- Het contact tussen Hoedje van Papier en de scholen voor tijdens en na Wijktijgers;
- Het contact tussen Hoedje van Papier en de vakkrachten en vrijwilligers;
- Deelname en aanwezigheid tijdens Wijktijgers, redenen voor eventueel verloop;
- Planning en organisatie van de excursie;

In bijlage 4 vind je de vragenlijsten terug waar deze onderwerpen aan de orde komen. Omdat we de scholen meerdere vragen willen voorleggen, zal in de vragenlijst die we meegeven aan de scholen ook worden ingegaan op onderwerpen die verder in dit hoofdstuk aan de orde komen.
Hoedje van Papier zal er zelf voor zorgen dat de vragenlijst bij de scholen terecht komt. Voor jezelf krijg je een vragenlijst meegestuurd met de overige informatie. Beide vragenlijsten zijn voor intern gebruik en worden niet ter inzage voor andere vakkrachten gebruikt.

9.3 Evaluatie ten aanzien van de inhoud en doelstellingen van het project

De doelstelling van Hoedje van Papier is het stimuleren van actief burgerschap bij kinderen. Om inzicht te verkrijgen in het behalen van deze doelstelling, moeten de vier aandachtsgebieden die volgens Hoedje van Papier aan deze doelstelling bijdragen worden geëvalueerd:

- het doelbewust werken aan specifieke (sociale) competenties;
- het doelbewust werken aan taalontwikkeling;
- het doelbewust inzetten van mogelijkheden tot levensecht leren;
- het kennen van en experimenteren met verschillende vormen van (media)communicatie ten behoeve van bovenstaande aandachtsgebieden.

1. *Het doelbewust werken aan specifieke (sociale) competenties:*

   In hoofdstuk 3 hebben we drie competenties gedefinieerd die volgens Hoedje van Papier bijdragen aan actief burgerschap. Per competentie staat in de tijd uitgewerkt wat je realistischerwijs in de workshop of het Wijktijgerpersbureau kunt bijdragen aan de ontwikkeling ervan.

   Door in je lesvoorbereidingsformulier duidelijk aan te geven aan welke competenties je wilt werken en welke werkvormen je wilt inzetten en door achteraf voor jezelf

aan te geven wat er tijdens de les goed of minder goed ging, kun je evalueren of je er daadwerkelijk in bent geslaagd bij te dragen aan de ontwikkeling van de competenties die je voor ogen had. Hierbij kun je ook de informatie verwerken die naar boven komt als je aan het einde van de les met de kinderen zelf evalueert. Wat vonden zij van de les en de werkvormen waarvoor je gekozen hebt?

Vervolgens kun je aan het einde in het evaluatieformulier aangeven welke competenties er tijdens de lessenreeks met name bij de groep zijn ontwikkeld en waaraan je dat kunt zien. Zo kun je bijvoorbeeld aangeven dat de kinderen aan het einde van de reeks steeds meer zelf met ideeën en voorstellen kwamen en gezamenlijk tot beslissingen konden komen zonder ruzie te maken. Of dat zij tijdens het proces steeds beter zijn gaan samenwerken en dat dat te zien was bij het verdelen van taken binnen de groep, het helpen van elkaar bij een opdracht, etc. Voor jezelf, maar ook voor collega's, leerkrachten en opdrachtgevers is het interessant om aan de hand van praktische voorbeelden terug te zien wat je hebt bereikt binnen de workshop of het persbureau en welke werkvormen daar met name succesvol bij waren.

2. *Het doelbewust werken aan taalontwikkeling:*

Omdat taalontwikkeling door steeds meer scholen, welzijnsorganisaties en anderen erg belangrijk wordt gevonden, wordt aan de evaluatie ervan extra aandacht besteed. In hoofdstuk 5 staan de resultaten waar je bij taalontwikkeling op kunt inzetten op een rijtje. Net als bij de sociale competenties kun je het lesvoorbereidingsformulier gebruiken om aan te geven welke werkvormen je wilt inzetten voor taalontwikkeling en om deze na afloop van de les te evalueren. Aan het einde van de workshop of het persbureau kun je vervolgens in het evaluatieformulier aangeven wat jouw lessen hebben bijgedragen aan taalontwikkeling en welke werkvormen daarbij succesvol waren.

3. *Het doelbewust inzetten van mogelijkheden tot levensecht leren:*

Door het kiezen van thema's die dicht bij de belevingswereld van kinderen liggen en kinderen zelf veel te laten ontdekken en doen, kun je bijdragen aan meer betrokkenheid van de kinderen bij bepaalde thema's die voor hen belangrijk zijn en voor de wijk waarin zij wonen. In het eindresultaat en tijdens de laatste les of eindpresentatie, zal al naar voren komen wat de kinderen over deze thema's hebben ontdekt, wat anderen ervan vinden en wat hun eigen mening is. Het is natuurlijk helemaal leuk als je een eindpresentatie kunt houden waar je de kinderen aan het woord kunt laten en kunt vertellen hoe het eindproduct tot stand is gekomen en wat de kinderen ervan vinden.

Een andere manier om het effect van levensecht leren te evalueren, vindt plaats tijdens de laatste les. Op een prikkelende manier bevragen we de kinderen over hun mening en ideeën ten aanzien van de thema's die aan bod zijn gekomen. Daarmee evalueren we welke invloed de workshop/ het Wijktijgerpersbureau heeft gehad op de betrokkenheid van de kinderen bij datgene wat zich in hun wijk of directe omgeving afspeelt. Kennen de kinderen hun buurt beter?
Zijn ze beter op de hoogte van wat er allemaal gaande is en kennen ze sinds de

workshop/het Wijktijgerpersbureau meer bewoners uit de buurt? Heeft dat invloed gehad op hun beleving van de buurt? Hebben ze het er meer naar hun zin? Voelen ze dat ze invloed kunnen uitoefenen op datgene wat op hen betrekking heeft?

4. *Het kennen van en experimenteren met verschillende vormen van (media)communicatie:*

   Ook de vakinhoudelijke kennis over radio, video of journalistiek kan worden geëvalueerd. Wat zijn de 5 W's? Wat hebben de kinderen geleerd over het gebruik van de camera? Welke soorten artikelen kunnen zij schrijven? Hoe schrijf je een scenario voor een radio-item? De vakinhoudelijke kennis verschilt per discipline, maar is ook afhankelijk van de duur van een workshop en het niveau van de groep. Ook voor de vakinhoudelijke kennis geldt dat je het lesvoorbereidingsformulier kunt gebruiken om te plannen wat je per les aan de kinderen wilt leren. Op het evaluatieformulier kun je aan het einde van de workshop of het persbureau vervolgens weer invullen wat de kinderen uiteindelijk hebben geleerd over jouw vakdiscipline en waaraan je dat terug kunt zien.

9.4 Kinderen aan het woord

Bij de participatie van kinderen hoort ook de evaluatie met kinderen. Het is erg belangrijk dat zij kunnen laten horen wat zij van de workshop vinden, wat ze er volgens henzelf geleerd hebben, wat zij graag zouden verbeteren en of zij een volgende keer weer mee zouden willen doen. Met de kinderen evalueren we in ieder geval op de volgende manieren:

- In bijlage 4 vind je een vragenlijst terug die we de kinderen tijdens de laatste les laten invullen en waarin bovenstaande vragen naar voren komen;
- Als vast onderdeel aan het eind van elke les neem je nog eens met de kinderen door wat ze van de les vonden en wat ze hebben geleerd;
- In je laatste les besteed je extra aandacht aan de evaluatie van de thema's waarover je het hebt gehad tijdens de workshop/het Wijktijgerpersbureau.

Evalueren met kinderen kun je door gezamenlijk te praten over datgene wat in de workshop heeft plaatsgevonden, maar je kunt bijvoorbeeld ook evalueren door de kinderen elkaar te laten interviewen. Een methode die in de praktijk leuk werkt en bij Hoedje van Papier erg goed toepasbaar is, is het tekenen van een plattegrond van de wijk. Na afloop van elke les kun je hierop tekenen wat je die dag over de wijk te weten bent gekomen. Aan het einde van de cursus kun je de plattegrond gebruiken om te bespreken hoe de kijk van de kinderen op hun wijk veranderd is. Voor deze werkvorm en andere werkvormen voor de evaluatie met kinderen verwijzen we naar bijlage 3.

9.5 Kortom…

Wat verwachten we nu van jou als vakkracht?

1. *Tijdens de workshop/het Wijktijgerpersbureau:*

- Als vast onderdeel aan het eind van elke les een korte evaluatie met de kinderen. Bevindingen na elke les kort samenvatten in het lesvoorbereidingsformulier. Houd voor jezelf bij welke werkvormen je hebt ingezet voor de ontwikkeling van sociale competenties, taalontwikkeling, levensecht leren en het leren van vakinhoude-

lijke kennis en welke werkvormen daarbij succesvol waren en welke niet. Wat heb je bereikt op elk van deze vlakken?
- Tijdens de laatste les met de kinderen evalueren over de thema's waar je het met hen over hebt gehad en hun kijk op de wijk waar ze wonen. Kinderen vullen vervolgens de vragenlijst in.

2. *Na afloop van de workshop/ het Wijktijgerpersbureau:*
- Het lesplan aanvullen met de informatie uit de lesvoorbereidingsformulieren en eventueel aanpassen mocht je tijdens de workshop of het persbureau veranderingen hebt toegepast;
- In het evaluatieformulier de informatie invullen over wat je uiteindelijk bereikt hebt ten aanzien van de ontwikkeling van sociale competenties, taalontwikkeling, levensecht leren en vakinhoudelijke kennis. Ook geef je hierbij aan welke werkvormen daarbij succesvol waren en geef je voorbeelden uit de praktijk waaruit gebleken is wat je hebt bereikt. Daarbij is het leuk om aan te geven of en hoe de kijk van de kinderen op de wijk is veranderd tijdens de workshop.

3. *Wat stuur je vervolgens op naar Hoedje van Papier?*
- Het aangepaste lesplan;
- De presentielijst;
- Evaluatieformulier dat door de kinderen is ingevuld;
- Evaluatieformulier voor de vakkracht dat je zelf in hebt gevuld.

Het lijkt allemaal misschien heel veel werk, maar dat valt reuze mee. We hebben ons best gedaan om de vragenlijsten zo simpel mogelijk te houden en ook van het lesplan verwachten we geen enorm uitgebreide werkstukken. Hoedje van Papier zal zelf de contactpersoon van de school verzoeken de vragenlijst in te vullen.

Ook hier geldt weer, dat de informatie die jullie invullen bij de voorbereiding van een volgende workshop altijd weer van pas komt. Ook kunnen jullie op deze manier handig gebruik maken van de ervaring van je collega's doordat je ook hun lesplannen, resultaten en lesvoorbereidingsformulieren makkelijk kunt inzien.

10. INVLOED VAN DIVERSE FACTOREN OP DE (ON)MOGELIJKHEDEN VOOR ACTIVITEITEN

10.1 Algemeen

Het gedrag van kinderen en de wijze waarop kinderen reageren op de activiteiten die je organiseert, kunnen enorm verschillen per kind. Ook per school of wijk waar je werkt, zul je verschillen opmerken. Verschillende factoren hebben invloed op het gedrag en de houding van een kind.
De kinderen die deelnemen aan Wijktijgers hebben over het algemeen heel diverse achtergronden. Kinderen komen uit verschillende culturen, hebben verschillende religies en verschillende gewoonten. Ook zijn er verschillen tussen jongens en meisjes. Dit maakt het werk soms erg lastig, omdat elk kind anders met anderen omgaat en verschillend op situaties reageert. Tegelijkertijd biedt het juist ook weer enorm veel mogelijkheden voor leuke onderwerpen.

10.2 Leeftijd

De ontwikkeling van kinderen in bepaalde leeftijdsfases heeft invloed op de mogelijkheden van een activiteit en de mate van participatie. In het volgende hoofdstuk zal verder worden ingegaan op belangrijke kenmerken van de levensfase van 8-12 jaar en hoe je daar met je activiteiten op in kunt spelen. Daarbij is het belangrijk rekening te houden met het feit dat elk kind zich op een ander tempo ontwikkelt en dat er bovendien verschillen zijn per cultuur en geslacht. Pin je er dus niet teveel op vast!

10.3 Jongens en meisjes

Tijdens gesprekken en supervisies komt vaak het ‘lastige’ gedrag van kinderen in de groep naar voren. Vaak blijkt dat in de praktijk met name het gedrag van jongens als erg lastig wordt ervaren. Zij zijn vaak veel drukker en luidruchtiger en kunnen zich niet lang achter elkaar concentreren. Lastig groepsgedrag van jongens is soms moeilijk te hanteren, zoals elkaar versterken in brutaal zijn en niet meedoen, wat het vaak lastig maakt om een activiteit goed te laten verlopen. Maar ook lastig groepsgedrag van meisjes is soms moeilijk te hanteren, zoals meisjes die de norm bepalen en daarmee anderen uitsluiten en daarover roddelen. Het gaat binnen deze manual te ver om het onderwerp helemaal uit te spitten, maar de oorzaken van een aantal duidelijke verschillen tussen meisjes en jongens kunnen jullie wel helpen gedrag te begrijpen en hierop in te spelen.

Oorzaken van verschillen[4]

De verschillen tussen meisjes en jongens kunnen onder andere aan de hand van biologische verschillen worden uitgelegd. Al vanaf de geboorte ontstaan er belangrijke verschillen in de ontwikkeling van jongens en meisjes. Het gaat te ver om alle verschillen uitgebreid te behandelen, maar hieronder geven we een aantal verschillen weer die in de praktijk makkelijk te herkennen zijn:

[4] *Vos, H. Jongens in de Buitenschoolse Opvang: Interactieproblematiek, verklaringen en oplossingen (2010). Rotterdam: Stichting Meeuw.*

- Het testosterongehalte is bij jongens negen keer groter dan bij meisjes. Dit hormoon maakt jongens energieker, waardoor zij meer behoefte aan bewegen hebben. Het zorgt er over het algemeen ook voor dat jongens rustelozer zijn en eerder verveeld tijdens activiteiten waarbij stilgezeten moet worden;

- De neurotransmitter serotonine heeft invloed op stemmingen. Wanneer er een conflict bestaat, helpt serotonine bij het kalm worden. Meisjes hebben zo'n 30% meer serotonine in hun systeem, waardoor jongens in conflictsituaties meer moeite hebben dan meisjes om weer kalm te worden;

- Het hormoon oxytocine hangt samen met herkenning en hechting; het draagt bij aan het ontstaan en onderhouden van relaties. Meisjes hebben een veel hoger gehalte van dit hormoon en hebben dus veel meer de drang dan jongens om een goede band op te bouwen, bijvoorbeeld met de vakkracht of vrijwilliger. Zij zullen zich hier ook naar gedragen en meer dan jongens hun best doen om de vakkracht of vrijwilliger tevreden te houden.

Naast deze biologische factoren, spelen ook maatschappelijk-culturele factoren een rol. De omgang met jongens en meisjes wordt bepaald door normen en waarden, zowel de maatschappelijke als die binnen de school of het kinderwerk heersen. Ook het verschil in contacten met ouders en de verschillen tussen school en thuis zijn erg belangrijk. Daarbij geldt bovendien dat in sommige culturen het minder vanzelfsprekend is dat meisjes actief participeren binnen het gezin, op school of in andere groepen. Vaak gaat men er vanuit dat de man uiteindelijk de beslissingen neemt. Als je dus participatie wilt stimuleren, moet je er rekening mee houden dat het voor sommige meisjes minder vanzelfsprekend is dan voor jongens om initiatief te nemen en veel van zichzelf te laten zien.

Verschillende uitingen

Belangrijke uitingen van de verschillen tussen meisjes en jongens zijn:

- Jongens willen graag presteren, gelijk iets op kunnen lossen. Meisjes scannen eerst alle mogelijkheden en komen daardoor minder snel in actie;
- Jongens functioneren goed in een sfeer van concurrentie. Dat stimuleert hen zich beter en verder te ontwikkelen. Meisjes geven eerder op als de concurrentie te zwaar is;
- Jongens stellen met vechten hun pikorde vast, dit gaat gepaard met vechten en stoeien. Hiermee leren jongens hoe zij ten opzichte van anderen staan. Gezonde competitie en concurrentie kunnen echter omslaan in destructief gedrag, als er te weinig wordt gestuurd, kinderen zich niet voldoende in elkaar kunnen verplaatsen en over onvoldoende sociale vaardigheden beschikken. Meisjes bepalen hun plek in de groep door te zoeken naar populariteit;
- Jongens leren meer via trial and error, uitproberen. Meisjes meer door theoretische

instructie en oefenen, zij zijn graag goed voorbereid. Zo improviseren jongens op het schoolplein in hun spel, waar meisjes meer hechten aan spelregels en afspraken;
- Jongens uiten zich meer fysiek, meisjes meer verbaal;
- Jongens zoeken meer naar grenzen, meisjes zijn volgzamer.

Hoe ga je hier nu mee om?

Inzicht in de verschillen tussen jongens en meisjes draagt vaak bij aan meer begrip voor bepaald gedrag. Hierdoor is het vaak al makkelijker om druk of lastig gedrag van met name jongens te begrijpen en op een positieve manier te benaderen. Het is bijvoorbeeld belangrijk jongens de ruimte te geven voor hun beweeglijkheid, hun behoefte aan actie en hun onderzoeksdrang.

Met het afwisselen van je opdrachten kun je rekening houden met verschillende leerstijlen, bijvoorbeeld door een schrijfopdracht af te wisselen met een wedstrijdje, door theorie af te wisselen met zelf ontdekken. Ook kun je er voor kiezen om af en toe met gescheiden groepen te werken (alleen jongens en alleen meisjes) en dat af te wisselen door met gemengde groepen aan de slag te gaan. Ook wat betreft de thema's die je gebruikt, kun je er rekening mee houden dat zowel thema's die voor jongens als thema's die voor meisjes interessant zijn aan bod komen.

Als laatste willen we meegeven dat het goed is om rekening te houden met verschillen tussen jongens en meisjes, maar dat je er tegelijkertijd voor moet waken dat je de sekseverschillen niet teveel bevestigt bij rollenspellen of het kiezen van thema's.

In bijlage 5B vind je meer informatie over het positief omgaan met gedrag van jongens in het artikel 'Tips voor beter omgaan met jongens in de school'[5]

10.4 Culturele achtergrond en religie

In de groepen waar Hoedje van Papier veelal mee werkt, zitten vaak kinderen met verschillende culturele achtergronden. Zij spreken thuis soms een andere taal en hebben verschillende tradities en religies. Het is bijna onmogelijk om alle details te benoemen die kenmerkend zijn voor de meest voorkomende culturen in Nederland, zonder deze culturen tekort te doen of te vervallen in vooroordelen. Toch is het voor jullie handig om een klein beetje inzicht te hebben in datgene wat kenmerkend is voor deze culturen, zodat je daar binnen de lessen rekening mee kunt houden. Zo is het bijvoorbeeld handig om te weten welke belangrijke feestdagen er zijn en wat ze betekenen. We noemen hier daarom hier een aantal sites, waar je informatie kunt vinden die je van nut kan zijn:

- www.dutchkids.nl is een site voor zowel kinderen als volwassenen die met kinderen werken. Op de site kun je kennismaken met 7 kinderen die iets vertellen over zichzelf en hoe zij leven. Via hen maak je kennis met de manier waarop zij leven, wat zij eten en wat zij geloven. Er staat info op over o.a. de islam, het jodendom en het hindoeïsme, maar ook over belangrijke feesten, hoofddoekjes, gearrangeerde huwelijken en racisme;

- Op de site van SamSam staan de belangrijkste wereldgodsdiensten op een leuke manier beschreven die ook begrijpelijk is voor kinderen: www.samsam.net/wereldgodsdiensten;

- http://www.digischool.nl/lb/ is een site

[5] *Woltring L (2010). Tips voor het beter omgaan met jongens in de school: http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/33-tips-voor-het-beter-omgaan-met-jongens-in-de-school/*

voor kinderen met allerlei onderwerpen op het gebied van godsdienst en levensbeschouwing. Hier kun je ook een uitgebreide kalender vinden met de feestdagen van de verschillende religies;

- FORUM is een instituut voor multiculturele vraagstukken. Op deze site kun je van alles vinden op het gebied van integratie, jeugd, religie en alles wat verder actueel is op dit gebied: www.forum.nl.

10.5 Risico- en beschermende factoren

Verschillende factoren kunnen de ontwikkeling van een kind beïnvloeden. Vaak wordt er onderscheid gemaakt tussen beschermings- en risicofactoren. Het programma 'Communities that Care'[6] heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar deze factoren. Hieronder geven we hierover een korte samenvatting. Uitgebreidere informatie kun je vinden op www.ctcholland.nl.

Risicofactoren vergroten de mogelijkheid dat een kind risicogedrag ontwikkelt, zoals gewelddadig gedrag, criminaliteit, problematisch drank- of drugsgebruik, schooluitval of onverantwoord seksueel gedrag. Belangrijke factoren zijn:

- Gebrek aan affectie;
- Laag zelfvertrouwen;
- Gebrek aan vertrouwen in de ouders;
- Huiselijk geweld of andere vormen van geweld;
- Verkeerde ideeën omtrent drugs en seksualiteit;
- Spijbelgedrag;
- Ongeschikte vrijetijdsbesteding;
- Gebrek aan mogelijkheden en middelen om talenten te ontwikkelen;
- Media die stereotiepe of misleidende boodschappen afgeven;
- Discriminatie en vooroordelen;
- Mishandeling.

Beschermende factoren zijn factoren die op positieve wijze bijdragen aan een gezonde ontwikkeling van kinderen:

- Affectieve relaties binnen het gezin en op school;
- Respect voor de lokale en eigen cultuur en tradities;
- Respect en interesse voor de behoeften en zorgen van anderen;
- Media die een kritisch denkvermogen en creativiteit bevorderen;
- Organisaties, scholen en gezinnen die recreatieve, artistieke en culturele activiteiten aanbieden als een gezonde vorm van vrijetijdsbesteding;
- Organisaties en scholen die de participatie van kinderen in hun directe omgeving bevorderen.

Invloed van de wijk

De kinderen die deelnemen aan de activiteiten van Hoedje van Papier komen over het algemeen uit gezinnen en wijken waar de kans groter is dat hun ontwikkeling wordt beperkt door bovenstaande risicofactoren. Volgens onderzoek heeft probleemgedrag, naast bovengenoemde factoren, te maken met grote veranderingen in de omgeving van opgroeiende kinderen en de kwaliteiten van de omgeving. Aangezien Hoedje van Papier zich met name richt op aandachtswijken, kan verwacht worden dat juist hier wijkgerelateerde factoren invloed hebben op de ontwikkeling van de kin-

[6] *Nederlands Jeugdinstituut (z.d.). Veilig opgroeien in de buurt. Geraadpleegd op 13 september, http://www.ctcholland.nl*

deren met wie wij werken.

Aandachtswijken worden vaak worden gekenmerkt door een verscheidenheid aan risicofactoren. Er is vaak sprake van criminaliteit, gemakkelijke toegang tot drugs en wapens, hoge mobiliteit, lage inkomens en slechte behuizing. Organisaties en instellingen in de wijk werken vaak nog te weinig samen en de bewoners voelen zich weinig verbonden met de wijk. De kinderen ondervinden weinig steun, weinig toezicht en controle door volwassen wijkbewoners. Voor kinderen is het vaak niet duidelijk meer welke normen en waarden er gelden. Daardoor krijgt de straatcultuur steeds meer invloed en botst deze steeds meer met de geldende cultuur op school, op het werk, in de wijk, maar ook tijdens jouw activiteiten. Voor meer info, zie het artikel 'Straat versus school' in bijlage 5D[7].

Het goede nieuws is dat sociale aspecten in de wijk bescherming kunnen bieden, zoals betere relaties tussen buurtbewoners, meer sociale controle, vertrouwen en betrokkenheid tussen bewoners in de wijk, een grotere betrokkenheid van buurtbewoners bij datgene wat zich afspeelt in de wijk en de verschillende instanties die hieraan bijdragen. Hoedje van Papier kan hier met haar Wijktijgerpersbureaus ook een bijdrage aan leveren.

Sociale klasse

Ook is uit onderzoek gebleken dat de economische situatie waarin een kind opgroeit invloed heeft op de ontwikkeling, het zelfvertrouwen en de zelfstandigheid van een kind. Over het algemeen geldt dat kinderen die in een gezin met een laag inkomen opgroeien vaak minder zelfstandig zijn. Hun ouders hebben vaak zelf een baan waarbinnen zij weinig vrijheid hebben en waar alles draait om efficiency en gehoorzamen. Ook zien kinderen vaak voorbeelden in hun omgeving die bevestigen wat zij van hun ouders vaak al meekrijgen, namelijk dat je je niet zo snel uit over wat je denkt of voelt. Dit heeft vaak invloed op het gedrag en zelfvertrouwen van kinderen. Kinderen met een laag zelfvertrouwen zullen vervolgens minder van zichzelf laten zien. Zij vinden het vaak moeilijk hun gedachten en emoties te communiceren en zij vinden het moeilijker om samen te werken[8].

10.6 Verschillen binnen de groep als rijkdom i.p.v. belemmering

Alle bovengenoemde factoren hebben invloed op de kinderen, de groep en de mate waarin activiteiten wel of niet aanslaan. Juist omdat er in een groep zoveel verschillende kinderen zitten, is het werk met een groep soms erg lastig.

Het kan dan helpen om inzicht te krijgen in bovengenoemde factoren en hoe deze het gedrag van de kinderen en de groep beïnvloeden. Het is natuurlijk onmogelijk om binnen een korte tijd elk kind zo goed te leren kennen dat je overal rekening mee kunt houden. Maar, als een aantal dingen je opvalt binnen de groep, zoals overdreven aanwezigheid van sommige kinderen en teruggetrokkenheid van andere kinderen, dan kan je naar aanleiding daarvan bepalen welke sociale competenties je belangrijk vind en waar je dus mee aan de slag gaat, bijvoorbeeld de competentie samenwerken. In de praktijk is gebleken dat als er meer aandacht wordt besteed aan het proces, bijvoorbeeld door kinderen beter te leren samenwerken, het eindproduct vaak vanzelf ook beter wordt en dat het proces dus niet ten koste hoeft te gaan van de kwaliteit van het eindproduct.

[7] Beemsterboer, T. (2010). Straat versus School. Rotterdam: NRC magazine.
[8] Hart, Rogers A. (1992). Children's Participation: from tokenism to citizenship. Florence: UNICEF International Child Development Centre

Tegelijkertijd biedt de enorme diversiteit een bron voor onderwerpen. Voorbeelden zijn:

- Wat eet jij thuis? Wat eet de buurman?
- Hoe vier jij feest? Wat vind jij het allerleukste feest van het jaar? Welke feesten worden er allemaal nog meer in de wijk gevierd? Wat weten wij daar vanaf? Staat er een kerk in de wijk? Een moskee? Een synagoge? Wie gaat daarheen en wat weten wij er eigenlijk vanaf?
- Spelenderwijs leren de kinderen meer over hun eigen en elkaars achtergrond. Dit draagt bij aan het zelfbeeld en zelfvertrouwen van kinderen. Tegelijkertijd kan het leuk materiaal opleveren voor video's en krantjes en wie weet wat buurtbewoners er allemaal nog van kunnen leren...

11. PEDAGOGISCHE TOOLS/ TIPS OM JE LESSEN TE OPTIMALISEREN

11.1 Algemeen

Hieronder volgt een aantal tips die jou kunnen helpen om je lessen verder te optimaliseren. Voor nog meer tips en werkvormen die je gemakkelijk in de praktijk kunt toepassen verwijzen wij je naar de daarvoor speciaal ingerichte 'vakkrachtenkast' op het kantoor van Hoedje van Papier. Hierin vindt je verschillende boeken en multomappen met daarin direct toepasbare werkvormen en achtergrondinformatie. Daarnaast zullen in de loop van de tijd ook de lesplannen van jou en je collega's steeds meer kunnen gaan dienen als handige documenten vol pedagogische tips en succesvolle werkvormen.

11.2 Aansluiten bij de leeftijdskenmerken van kinderen.

Kinderen van verschillende leeftijden hebben verschillende kenmerken waarbij je kunt aansluiten in je activiteiten. Onderstaand geven we een aantal kenmerken aan die passen bij de belangrijkste doelgroep van Hoedje van Papier. Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen de leeftijd 8-10 jaar en 10-12 jaar. Kenmerken bij 8-10 jaar zullen ook regelmatig nog zichtbaar zijn bij kinderen in de leeftijd van 10-12 jaar, maar bij 10-12 jaar komen er weer volgende kenmerken en nuanceringen bij. Het rekening houden met deze kenmerken kan een belangrijke bijdrage leveren aan het soepel verlopen van je activiteit.

8-10 jaar:

- *Erg bezig met rekenen, lezen en schrijven*
  Houd hier rekening mee in opdrachten: rekensommen erin, zelf stukjes laten schrijven, opdrachten op kaartjes. Let op: de vaardigheid in lezen en schrijven van kinderen verschilt nog wel enorm op deze leeftijd. Van invloed zijn zaken als wordt er thuis Nederlands gesproken, is er veel of weinig aandacht voor kinderen, IQ en interesse? Besef op het moment dat een kind weinig opschrijft/ geen zin heeft dat dit mogelijk ook te maken heeft met de vaardigheden van een kind of dat hij/zij bijvoorbeeld meer kan uitbeelden met bijvoorbeeld tekenen of formules (rebussen maken vinden kinderen erg leuk!)

- *Houden van observeren*
  Doe veel voor en nodig kinderen die dat graag willen uit om hieraan mee te doen.
  Maak veel visueel: 'zien is weten';

- *Door observeren en redeneren tot algemene regels komen*
  Doe veel voor en laat en vraag bij de kinderen na waarom jij/een ander kind dit op deze manier doet.
  Maak veel visueel: 'zien is weten'.
  Herhaal leermomenten met telkens een net iets andere context': verwijs naar eerdere leermomenten;

- *De eigen ervaring en belevenissen staat centraal*
  Geef ruimte aan kinderen om hun eigen ervaringen te vertellen, dat willen ze graag en veel. Houd er wel rekening mee dat het daarom voor hen lastig is om te spreken voor hun 'achterban' of een andere doel-

groep, zoals oude mensen. Hun eigen ervaring en beleving blijft op de voorgrond in hun gedachten en redenaties. Werkvormen waarin wordt gestimuleerd om met 'de achterban' of andere doelgroepen te communiceren werken goed. Het zichtbaar naast elkaar zetten van verschillende of juist dezelfde meningen geven helpt hen meer los te komen van enkel hun eigen beleving. Een voorbeeld: Teken een levensgroot schoolplein op papier. Laat kinderen betrokkenen en omwonenden van dit plein interviewen en laat hen vervolgens de reacties op het levensgrote plein verwerken door middel van tekst/plaatjes/foto's en emoticons;

- *(nog steeds) verwondering over en beperkt inzicht in de rol van mensen in de omgeving*
  Op deze leeftijd kan deze verwondering/dit inzicht twee kanten opgaan:
  Of kinderen denken dat bijvoorbeeld een politieagent of meester alles kan regelen in een buurt/school zoals zij dat zelf willen (veel macht).
  Of kinderen denken dat iemand slechts 1 rol heeft. Denk aan een leerkracht, kinderen op deze leeftijd verwonderen zich er nog steeds over dat hij ook nog kan voetballen, papa zijn of zingen in een band;

- *Vaak ook nog speels en energiek in de omgang*
  Kinderen houden nog van spelletjes spelen, even gek doen, springen, ronddraaien enzovoorts. Bouw zo nu en dan een werkvorm in waarin dit mogelijk is. Benoem ook bij kinderen dat dit het moment is waarop ze even hun energie kwijt kunnen en dat zij vervolgens daarna weer hard aan de slag gaan.

- *Gevoelig voor relaties tussen mensen onderling en ontwikkeling van groepsbesef*
  Kinderen proberen steeds meer de relaties tussen mensen onderling te interpreteren; Een voorbeeld: waarom reageert hij zo op mij en niet zo op hem? Vriendjes worden steeds belangrijker, groepsvorming komt ook steeds meer voor.
  Besef dat kinderen op jouw gedrag richting andere kinderen letten en heel gevoelig zijn voor verschil van benaderen. Ze kunnen en zullen dit ook zeker benoemen.
  Van het groeiende groepsbesef en ook de

wens om bij een groep te horen kun je gebruik maken in je lessen: laat ze veel werken in kleine groepjes waarin je toewerkt naar snel en zichtbaar resultaat waar ze trots op zijn;

- *Zien directe relatie tussen oorzaak en gevolg steeds vaker in*
  Dit biedt mogelijkheden om bij ongewenst gedrag kinderen daarop gemakkelijker aan te spreken;

- *Willen op eigen initiatief problemen aanpakken/houden van helpen*
  Kinderen op deze leeftijd zijn zeer gevoelig voor grote en kleinere problemen in de wereld en willen heel graag helpen om dit op te lossen. Bijvoorbeeld geld inzamelen voor kinderen in Peru, mishandelde beren in Rusland, het redden van schildpaddeneieren in Griekenland.
  Maar ook 'kleine' problemen willen zij graag helpen oplossen. Vraag kinderen bij een probleem (hoe klein ook) ook om een mening (om hulp). Denk aan: er zijn geen krijtjes meer voor het bord: hoe lossen we dit op? Kinderen willen graag helpen!
  Maar ook: het is te onrustig in de groep om goed te kunnen doorwerken: hoe kunnen we dit samen oplossen? Kinderen komen vaak tot heel praktische oplossingen. Bijkomend voordeel: wanneer zij zich vervolgens niet aan deze oplossingen houden kun je hen er ook gemakkelijk op aanspreken;

- *Zelf dingen ontdekken en verkennen*
  Laat kinderen zelf veel dingen doen! Zorg voor zo actieve en afwisselende werkvormen om zo de natuurlijke drang tot ontdekken verkennen verder te stimuleren. Actie leidt tot reactie!

- *Vormen eigen mening*
  Doordat de kinderen op deze leeftijd verbaal steeds sterker worden, de relatie tussen oorzaak en gevolg steeds beter gaan begrijpen en graag hun eigen mening/ervaringen delen, zijn zij goed in staat om hun eigen mening te vormen. Aan de andere kant ligt sociale wenselijkheid en groepsdruk op de loer. Daag kinderen tijdens de activiteit uit tot het hebben van een eigen mening, bijvoorbeeld door kinderen ieder voor zich hun mening op papier te laten zetten over een bepaald maatschappelijk thema.
  Houd in de activiteit ook rekening met hun eigen wensen en ideeën.

10 -12 jaar

- *Presteren wordt belangrijk*
  'Prestaties' zijn steeds meer bepalend voor je mogelijkheden: ik moet een hoge citoscore halen want dan kan ik naar het VWO, om in de C1 te mogen voetballen moet ik 3 keer trainen, ik moet minimaal 85 vrienden hebben op hyves om erbij te horen.
  Kinderen zijn op deze leeftijd steeds meer bezig om zich met elkaar te vergelijken op fysieke en cognitieve prestaties en ook op uiterlijke prestaties (merkkleding, mobieltje enzovoorts). Ze willen graag de beste zijn. Het inbouwen van kleine wedstrijdelementen in de activiteiten bijvoorbeeld als energizer wordt gewaardeerd. Dit geldt overigens met name voor jongens (zie hoofdstuk 10.3);

- *Morele vraagstukken gaan zwaarder wegen/realiteit speelt een steeds grotere rol;*
  Kinderen van deze leeftijd begrijpen steeds meer van de volwassen wereld. Het leggen van de relatie tussen oorzaak en gevolg wordt steeds meer een gewoonte. Eigen

ervaringen zijn nog steeds van groot belang maar worden onder groepsdruk ook opzij gezet (of er ontstaan meningen op 'groepsniveau' die haaks kunnen staan op de mening van een andere groep).
Kinderen kunnen zich erg druk en kwaad maken om leed dat anderen en henzelf wordt aangedaan en willen hier graag actie voor voeren;

- *Verwachten van volwassenen dat ze serieus genomen worden*
  In samenhang met het punt hierboven verwachten kinderen dat zij steeds meer serieus genomen worden. Maak hier gebruik van door met hen samen onderdelen van de activiteit in te vullen, groepsregels te bepalen en problemen op te lossen. Kinderen willen niet 'als baby/klein kind' behandeld worden;

- *Individuele interesse en hobby's ontwikkelen zich*
  Kinderen hebben op deze leeftijd vaak 'gekozen' voor een sport of hobby waar ze helemaal voor gaan. Het biedt ook mogelijkheden om je te onderscheiden van anderen (op individueel of groepsniveau).

Door in werkvormen ook ruimte te bieden voor individuele interesses of het ontdekken van interesses sluit je goed aan bij de kinderen.
Een voorbeeld: meisjes die graag een kapster willen interviewen en jongens de eigenaar van de sportschool;

- *Worden flexibeler in het omgaan met regels en realiseren zich dat regels te veranderen zijn*
  Het 'uitproberen' is steeds meer aan de orde. Grenzen worden verkend. Het wordt regelmatig als prestatie gezien wanneer jij de vakkracht op de kast krijgt. Consequent zijn en kinderen serieus blijven nemen zijn sleutelwoorden om hiermee om te gaan.
  Erken voor jezelf dat 'cool gedrag' erbij hoort. Ook 'coole' kinderen hebben altijd momenten dat hun schijnbaar niet- geïnteresseerde houding verandert in enthousiasme;

- *Op zoek naar avontuur en spanning*
  Het is van belang om dit in te bouwen in de activiteit. Spanning zit overigens ook in kleine dingen zoals de straat opgaan en mensen aanspreken. Andere tips: techniek, constructief bezig zijn en 'proefjes doen' heeft hun belangstelling. Laat ze vooral veel zelf doen! Tot aan het bedenken van de werkvorm zelf toe. Zorg voor activiteiten waarbij je naar een resultaat toewerkt (= zichtbare prestatie);

- *Naast individuele competitie is het groepsgevoel belangrijk*
  Het bij een groep horen wordt van steeds groter belang. Geef ruimte aan de behoefte om clubjes te vormen, maar wees alert op buitenbeentjes. Meng van het begin af aan ook bewust groepjes door elkaar heen. Start met het mengen voordat je de opdracht die zij meekrijgen hebt verteld. Het

helpt ook om dit al bij aanvang van de les aan te kondigen (we gaan in afwisselende groepjes aan de slag). Doe dit afwisselend zelf op de gymmeester manier (ieder kind een nummer geven: alle nummers 1 vormen een groep) of door lotingspelletjes: muntjes uitdelen, briefjes laten trekken, kralen kiezen. Sputteren kinderen tegen: doorzetten en afwisselen!

- *Verschillen tussen jongens en meisjes worden groter (fysiek, cognitief en sociaal emotioneel)*
  Over het algemeen verloopt de groei van meisjes zeker op dit moment op alle fronten sneller.
  Houd rekening met schaamtegevoel onderling. Gevolg is verschillend: jongens tonen vaak machogedrag, meisjes slaan aan het 'roddelen en giechelen'. Geef ruimte in de activiteiten om typische meidenthematiek naast typische jongensthematiek te plaatsen. Werk afwisselend met aparte jongens- en meisjesgroepen en gemengde groepen (zie hoofdstuk 10.3);

- *Vormen een eigen mening en weten deze te verdedigen*
  Doordat de kinderen op deze leeftijd verbaal steeds sterker worden, de relatie tussen oorzaak en gevolg steeds beter gaan begrijpen en graag hun eigen mening/ervaringen delen, zijn zij goed in staat om hun eigen mening te vormen en te verdedigen met argumenten. Sociale wenselijkheid en groepsdruk liggen op de loer.
  Een leuke werkvorm om met deze kinderen na te spelen is het 'Lagerhuis'. Kinderen worden dan 'gedwongen' voor of tegen een bepaalde stelling te zijn. Dit dwingt hen om sociaal wenselijke antwoorden naast zich neer te leggen en zich in te leven in de andere meningen dan die van hen zelf.

11.3 Positief pedagogisch klimaat

Als vakkracht of vrijwilliger is het jouw verantwoordelijkheid om een positief pedagogisch klimaat te creëren en stimuleren. Bepalend hierin is de wijze waarop kinderen tegemoet worden getreden tijdens de activiteiten. Een positief pedagogisch klimaat kenmerkt zich door:

- *Een open en warme sfeer:*
  Waarin kinderen het gevoel hebben welkom te zijn en waarin ruimte is voor de eigenheid van elk kind: "ik voel me thuis";

- *Ik kan het:*
  Het gevoel dat je iets kunt, is een belangrijke basisbehoefte, niet alleen van de kinderen, maar ook van volwassenen. Als vakkracht versterk je dus het zelfvertrouwen van de kinderen in je groep door ervoor zorgen dat kinderen zoveel mogelijk "ik kan het ervaringen" hebben;

- *Duidelijke regels en omgangsvormen:*
  Kinderen, vakkrachten en vrijwilligers kennen de regels en omgangsvormen en weten ook wat de consequenties zijn als er niet aan gehouden wordt;

- *Transparante omgang met elkaar:*
  Vakkrachten en vrijwilligers luisteren en tonen respect naar kinderen/ouders en collega's (en andersom!);

- *Afstemming:*
  Streven naar een enigszins vergelijkbaar/herkenbaar pedagogisch klimaat binnen de school en tijdens activiteiten onder of na schooltijd.

11.4 Omgaan met lastig gedrag

Het creëren van een positief pedagogisch klimaat is echter niet altijd even simpel. In iedere groep is het stellen van grenzen, het houden van orde en het omgaan met lastig gedrag aan de orde. Enkele basistips die jou hier in kunnen ondersteunen zijn:

11.4.1 Regels en omgangsvormen vastleggen

- *Regels:*
  geven simpelweg aan wat wel en niet mag in een groep. Ze zijn nodig om duidelijkheid en orde te creëren in een groep. Er zijn regels die vrijwel iedereen hanteert en waar geen kind ook raar van zal opkijken zoals:
  - op tijd komen;
  - eten en drinken in de pauze van de activiteit;
  - mobiele telefoon uit;
  - jas uit/petje af;
  - vinger opsteken als je iets wilt vragen.

  Leg deze regels direct aan het begin van een workshop/cursus voor aan de kinderen. Bespreek met de kinderen dat dit regels zijn waar je niet vanaf wijkt (wel consequent hanteren en zelf het goede voorbeeld geven!).

Valkuil: op school mag dat wel/bij meester Simon mag dat wel…

Maar jij bent meester Simon niet… Hoe meer uitleg je geeft bij de regels des te meer aanleiding geef je de kinderen om er met jou over in discussie te gaan. Meld de regels daarom kort maar krachtig als vaststaande feiten. Luister wel naar de feedback van kinderen, mogelijk hebben zij zelf nog een regel die ze willen toevoegen of aanpassen qua tekst waarna ze mogelijk wel deze regel (willen) begrijpen.

- *Omgangsvormen:*
  geven een kader aan hoe je graag wilt dat ieder met elkaar omgaat in een groep. Kinderen hebben hier een duidelijke mening over die 99 van de 100 keer ook strookt met jouw gedachten hoe met elkaar om te gaan. Daarom is het zeer nuttig om samen met hen deze omgangsvormen te formuleren. Want voor zowel kinderen als volwassenen geldt: hoe meer je zelf betrokken wordt bij het vaststellen van omgangsvormen binnen een groep hoe meer je je ook verantwoordelijk voelt voor deze omgangsvormen binnen deze groep. Des te gemakkelijker is het daarna om personen die zich niet houden aan deze omgangsvormen te wijzen op hun ongewenste gedrag.

  Enkele voorbeelden van omgangsvormen:
  - iedereen hoort erbij;
  - we respecteren elkaars mening;
  - we zijn vriendelijk tegen elkaar;
  - we lossen ruzies op door met elkaar te praten.

Een tip:
geef een tweetal kinderen elke week de verantwoordelijkheid om op te letten hoe er met een bepaalde omgangsvorm wordt omgegaan binnen de groep. Laat de bevindingen van hen aan het eind van de les of bij incidenten terugkomen.

Nog een tip:
formuleer regels en omgangsvormen altijd positief! Divers wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat die een positief effect heeft op het naleven van de regels en omgangsvormen.

Nog een laatste tip:
Spreek vanaf het begin een teken af met de kinderen wat aangeeft dat jij graag wilt dat de kinderen de volle aandacht voor jou hebben. Gymleerkrachten hebben hier een fluitje voor, leerkrachten gebruiken bijvoorbeeld het klappen in de handen, een bepaald woord roepen enzovoorts. Doe dit op een speelse manier door bijvoorbeeld samen met de kinderen een speciaal woord te bedenken. Gebruik dit woord de eerste lessen redelijk vaak om de aandacht te krijgen. Dan wennen kinderen er aan.

11.4.2 Kinderen aanspreken op ongewenst gedrag

Mocht een kind zich toch niet houden aan de regels/omgangsvormen dan is het van belang om hem/haar hier op aan te spreken en soms ook om sancties op te leggen. Houd daarbij de volgende tips in het achterhoofd:

A. Hoe spreek je een kind op negatief gedrag aan? (werkt overigens ook bij positief gedrag)

- *Beschrijf het gedrag dat je hebt waargenomen*
  Niet: zit niet de hele tijd zo te draaien
  Wel: toen ik net het spel uitlegde, draaide jij continu om op je stoel

- *Beschrijf welk effect dat dit gedrag op je heeft*
  Niet: daar erger ik me zo ontzettend aan
  Wel: dat geeft mij het gevoel dat je niet geïnteresseerd bent en ik merk dat ik en andere kinderen zich niet zo goed kunnen concentreren.

- *Geef het kind gelegenheid om te reageren*
  Voorbeeldvragen:
  - Begrijp je wat ik bedoel?
  - Wat vind je daarvan?

- *Geef het gewenste gedrag aan*
  Niet: dus zit gewoon stil.
  Wel: ik zou graag nu met jou af willen spreken om stil te blijven zitten. Kunnen wij daar een afspraak over maken?

- *Wanneer een kind zich vervolgens aan de afspraak houdt is het goed om daar iets later een compliment over te geven, positief*

gedrag er goed uitlichten.

- Houdt het kind zich niet aan de afspraak: herinneren aan de afspraak!
- Zegt een kind nee of houdt hij of zij zich wederom niet aan de afspraak, dan is een sanctie/straf soms onvermijdelijk.

Valkuil: één kind laten opdraaien voor gedrag dat ook andere kinderen laten zien (ja maar hij doet het ook!)

Oplossing:

- als groep aanspreken of om de beurt;
- maar ook jezelf afvragen: wat is er met deze werkvorm aan de hand? Waarom zijn de kinderen afgeleid?

B. 'Straffen'

Straf kan niet zomaar uit de lucht vallen. Het is een reactie op vertoond negatief gedrag waarvan van tevoren is aangegeven dat dit gedrag niet getolereerd wordt. Doe je dit niet dan zal dit heftige reacties opleveren.

Waar je je van bewust moet zijn bij het opleggen van straf:

- kinderen hebben een neus voor inconsequent gedrag van de vakkracht of vrijwilliger wat betreft het opleggen van sancties;
- straf moet in verhouding staan tot het 'vergrijp';
- straf zegt alleen iets over wat niet mag, geef daarna dus gewenste alternatieven;
- op het moment dat er geen mogelijkheid wordt geboden om na de sanctie/straf positief gedrag te vertonen of dat positief gedrag daarna niet beloond wordt, kan dit leiden tot frustratie, angst en onzekerheid;
- straf biedt ook mogelijkheden om bepaalde situaties te ontvluchten;
- door veel te straffen vertoon je als vakkracht of vrijwilliger zelf ook negatief gedrag;
- Als laatste, maar niet onbelangrijk: na het straffen is het minstens zo belangrijk om het ook weer goed te maken!

11.4.3 Meer informatie

Zoals al eerder werd aangegeven, is het belangrijk dat de regels, omgangsvormen en sancties die jij hanteert tijdens jouw activiteit aansluiten op die van de school of het kinderwerk waar jouw activiteit plaatsvindt. Het is voor jou als vakkracht of vrijwilliger makkelijker als je hier naar kunt verwijzen en als deze voor de kinderen herkenbaar zijn. Hoedje van Papier zal daarom de schoolregels meegeven als jij naar een school gaat om daar een workshop te verzorgen.

In bijlage 5C van de manual vind je verder een lijst met tips voor het stellen van grenzen. Ook kun je in de vakkrachtenkast op kantoor meer informatie vinden over bovenstaande thema's, mocht je daarin geïnteresseerd zijn. Een paar tips:

- Bronnenboek sociale competentie, St. de Meeuw;
- Inspiratiemap wijkomgangsvormen, St. de Meeuw;
- Levensecht leren in de buurt, praktijkboek voor schoolbuurtwerk binnen het basisonderwijs, Stichting Welzijn Westerpark, Amsterdam;

Uiteraard kun je ook op internet veel interessante informatie terugvinden. We geven je vast een paar tips mee voor interessante sites:

- http://content-e.ou.nl/content-e/pub_RDMC/Palet_MC_1260957009789/index.htm
  Op deze site worden tips gegeven voor het omgaan met gedrag van kinderen in specifieke lessituaties, bijvoorbeeld bij aanvang van de les, bij lesovergangen of aan het einde van de les. Ook lastig gedrag komt aan de orde. Aan de linkerkant kun je de specifieke lessituaties aanklikken, in het midden kun je vervolgens een keuze maken tussen theorie of een video die ingaat op het onderwerp en waarin voorbeelden worden vertoond. De site is nog niet helemaal af, maar zeker de moeite waard om eens te bekijken.
- http://www.sociaalemotioneel.nl
  Hier kun je veel informatie terugvinden over sociale competenties (niet alleen zelfbeeld en zelfvertrouwen) en hoe je als vakkracht op een positieve manier kunt bijdragen aan de ontwikkeling hiervan.
- www.straksvoordeklas.nl
  Op deze site staan onder het kopje ‘mijn vak’ rechts in de menubalk, allerlei onderwerpen voor beginnende leerkrachten, maar ook erg handig voor vakkrachten. Zo vind je hier bijvoorbeeld 10 tips voor orde houden in de klas, tips voor omgaan met agressie, enzovoort.

BIJLAGEN:

1. a. Lesplannen
   b. Presentielijst

2. Lesvoorbereidingsformulieren

3. Werkvormen

4. Evaluaties
   a. Vragenlijst kinderen
   b. Evaluatie voor vakkrachten
   c. Evaluatie voor scholen

5. Overige literatuur
   a. Vragenlijst zelfvertrouwen
   b. Tips voor beter omgaan met jongens in de school
   c. Tips voor het stellen van grenzen
   d. Artikel Straat versus school

6. Standaardcontracten

7. Handleidingen eindproducten